

's-Hertogenbosch Hinthamerstraat 74

Bouwhistorische verkenning

ing. A.G. Oldenmenger
M.L.J. Bimmel

Juli 2005
BAAC rapport 05.193

Bouwhistorie
Archeologie
Architectuurhistorie
Cultuurhistorie

BAAC bv

's-Hertogenbosch Hinthamerstraat 74

Bouwhistorische verkenning

ing. A.G. Oldenmenger
M.L.J. Bimmel

Juli 2005
BAAC rapport 05.193

Bouwhistorie
Archeologie
Architectuurhistorie
Cultuurhistorie

BAAC bv

Colofon

ISBN: 90-5985-346-6

Redactie: ir. R.J.W.M. Gruben
M.L.J. Bimmel
Teksten: ing. A.G. Oldemenger
Fotografie: M.L.J. Bimmel
Illustraties: ing. A.G. Oldemenger
Veldwerk: ing. A.G. Oldemenger
M.L.J. Bimmel

Copyright: Gemeente 's-Hertogenbosch / BAAC bv, 's-Hertogenbosch.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de gemeente 's-Hertogenbosch en BAAC bv te 's-Hertogenbosch.

BAAC bv

Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie.

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
Fax: (073) 61 49 877
E-mail: denbosch@baac.nl

Bergsingel 81-85
7420 AA Deventer
Tel.: (0570) 67 00 55
Fax: (0570) 618 430
E-mail: deventer@baac.nl

Inhoudsopgave

	Voorwoord	5
1	Historische inleiding	7
2	Aanpak	11
2.1	De verkenning	11
2.2	De beschrijving	11
2.3	Waarderingscriteria	11
2.3.1	Hoge monumentale waarde	11
2.3.2	Positieve monumentale waarde	11
2.3.3	Indifferente waarde	12
3	Gebouwen	13
3.1	Gebouw A	14
3.2	Gebouw B	15
3.3	Gebouw C	20
3.4	Gebouw D	23
3.5	Gebouw E	25
3.6	Gebouw F	26
3.7	Gebouw G	28
3.8	De achttiende-eeuwse voorgevel aan de Hinthamerstraat	29
3.9	Gebouwen H en I	31
3.10	Gebouw J	34
3.11	Gebouw K	38
3.12	Gebouw L	39
3.13	De zolders boven de bebouwing aan de Hinthamerstraat	42
	Waarderingskaarten	47
	Conclusie en aanbevelingen	50
	Overzicht van verbouwingen	51

Voorwoord

In opdracht van de gemeente 's-Hertogenbosch is door BAAC bv een bouwhistorische verkenning met waardestelling verricht van het complex van gebouwen aan de Hinthamerstraat 74. Dit complex staat bekend als de Muzerije en ook wel als het Jeroen Boschhuis en heeft de status van Rijksmonument. Deze rapportage omvat een bondige beschrijving van de verschillende bouwdelen waaruit het complex bestaat en een monumentale waardering die op deze beschrijving is gebaseerd. Tevens is de bouwgeschiedenis op een heldere manier in de rapportage uiteengezet.

Dank komt toe aan de gemeente 's-Hertogenbosch, voor het verstrekken van de opdracht en voor het beschikbaar stellen van het nodige archiefmateriaal. Tevens wordt de heer A. Beerens bedankt voor het beschikbaar stellen van de door hem verzamelde historische gegevens met betrekking tot Hinthamerstraat 74.

's-Hertogenbosch, 29 juli 2005

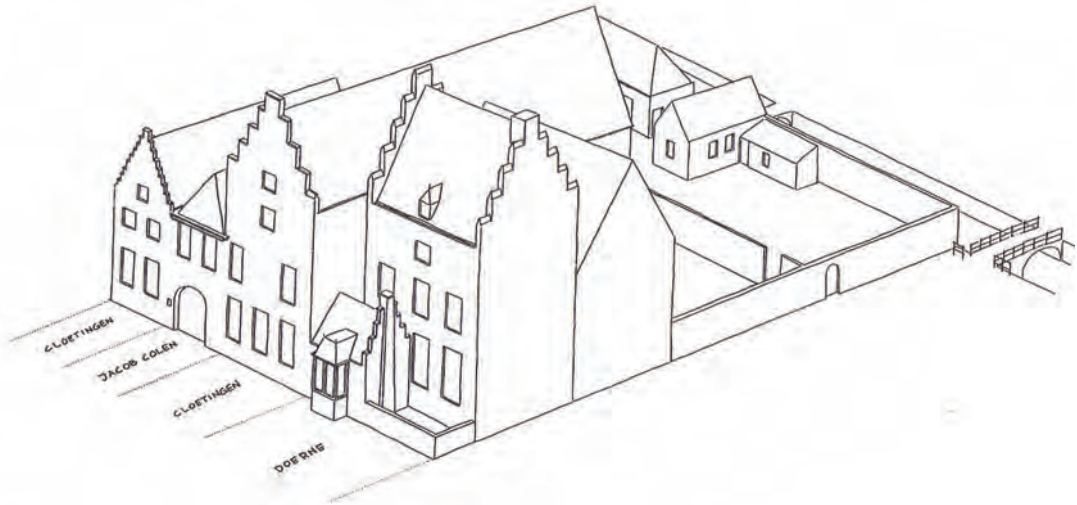
A.G. Oldenmenger
M.L.J. Bimmel

1 Historische inleiding

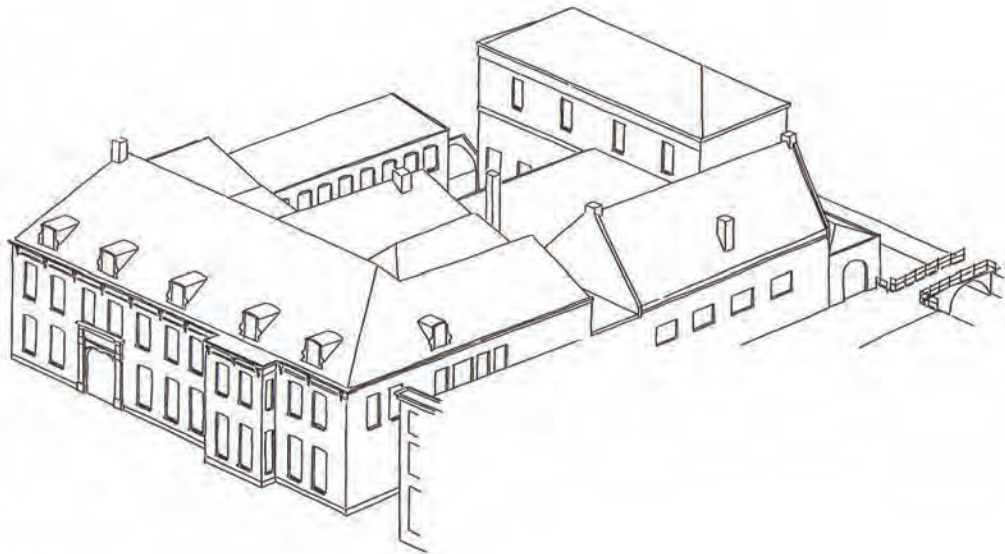
Het complex Hinthamerstraat 74 staat sinds 1965, toen het “Cultureel Centrum voor de Amateurkunst” haar deuren opende, bekend als het Jeroen Boschhuis, genoemd naar de beroemde Bossche schilder. Het gebouw geniet heden ten dage bekendheid vanwege de culturele bestemming: het “Centrum voor Kunstzinnige Vorming en Kunsteducatie” (De Muzerije) exploiteert de gebouwen sinds 1986.

Ook in het verleden heeft het complex een belangrijke culturele rol gespeeld in de stad, te beginnen in het jaar 1574 toen Bisschop Metsius opdracht gaf om twee individuele particuliere woningen samen te voegen met het doel een bisschoppelijk paleis in te richten. Deze samenvoeging had vooral gevolgen voor de interieurindeling, want de oude gevels van de vermoedelijk vijftiende-eeuwse gebouwen (waarschijnlijk zijn de panden gebouwd na de stadsbrand van 1419) bleven behouden. Aan het einde van de zestiende eeuw waren nog eens twee woningen in het rijtje links naast de straat In den Boerenmouw met het bisschoppelijke paleis samengevoegd. In 1629 kwam Den Bosch in Staatse handen hetgeen ten gevolg had dat de toenmalige bisschop Ophovius, met de gehele Bossche katholieke geestelijkheid, de stad moest verlaten. Het bisschoppelijk paleis werd ten behoeve van de Republiek der Verenigde Nederlanden verbeurd verklaard waarna het complex in gebruik werd genomen als ambtswoning van de militaire commandant. De functie van commandeurswoning bleef van kracht tot 1794. In deze periode vond er één grote bouwcampagne plaats; de oude voorgevels van de panden waaruit het complex was ontstaan werden in 1764 gesloopt ten behoeve van een moderne lijstgevel in Lodewijk-XV-stijl, vermoedelijk om de commandeurswoning meer aanzien te geven. Gelijkertijd werden de kappen van de voormalige woningen gesloopt voor de huidige langskap. Met de inname van Den Bosch door de Franse Republikeinen kreeg de voormalige commandeurswoning een nieuwe functie, die van kazerne. Na enkele jaren kreeg het complex in de periode 1796-1810 achtereenvolgens de bestemming van Hof van Justitie van Brabant, Departementale Rekenkamer en huisvesting voor de Raad van Financiën van Brabant. Onder de regering van Napoleon kreeg het complex enkele jaren een oude functie terug; die van bisschoppelijk paleis, gevolgd door de bestemming van militair kommandement. In 1828 deed het Paleis van Justitie van het Hof van Assises haar intrede in het complex, waarin in 1838 zittingen plaats vonden van het Provinciaal Gerechtshof van Noord-Brabant en enkele jaren later ook de Rechtbank zetelde. Het complex werd omstreeks 1840 met twee grote gebouwen, twee zittingszalen, uitgebreid. Klaarblijkelijk voldeden de oude gebouwen aan de Hinthamerstraat in 1922 niet meer aan de eisen. Het Paleis van Justitie werd ondergebracht in de nieuwbouw aan de Spinhuiswal, waarna de Rooms-katholieke Lycea het complex na het verbouwd te hebben, betrokken.

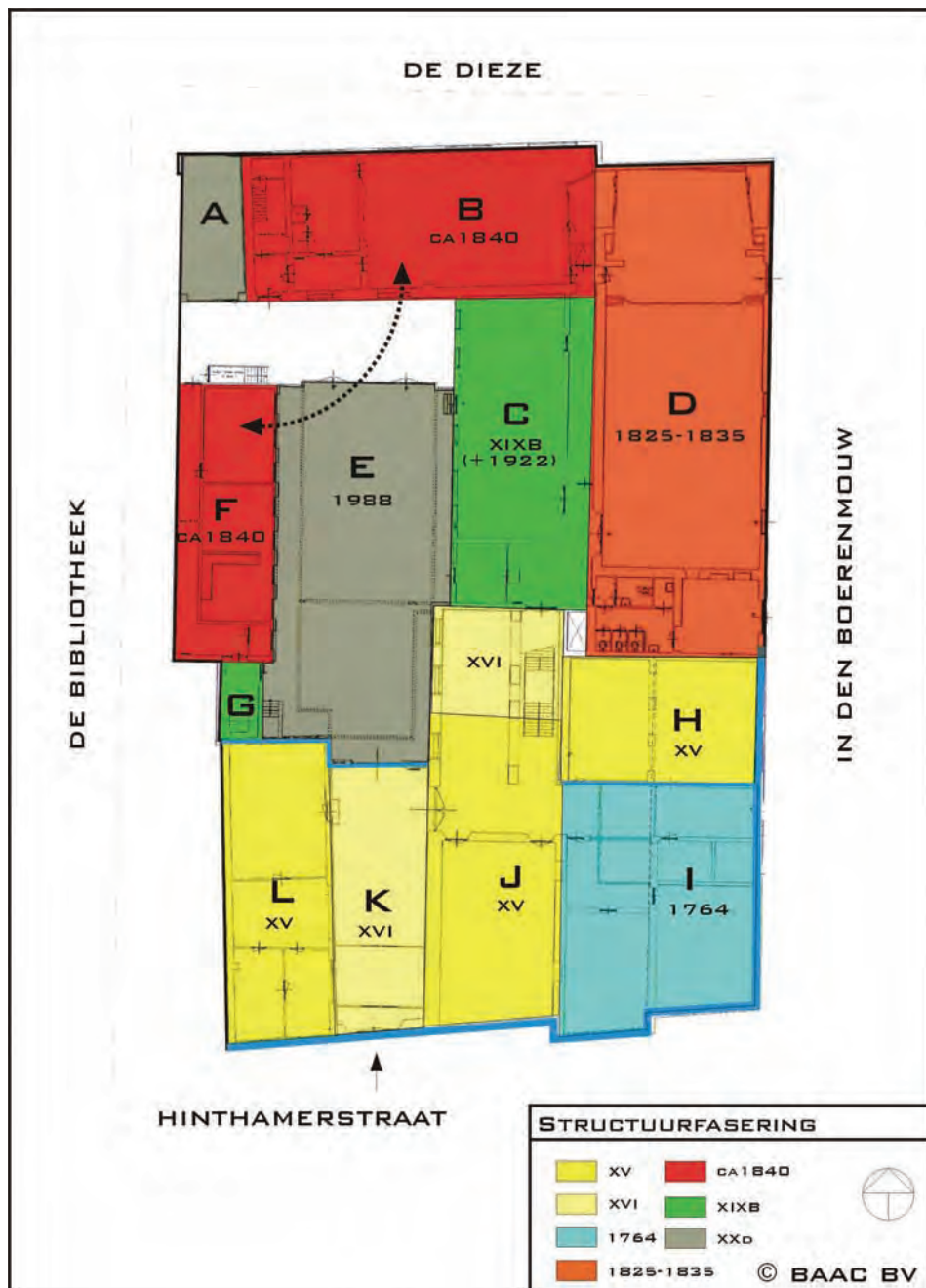
Concluderend kan worden gesteld dat het complex, dat in de kern bestaat uit vijf vermoedelijk vijftiende-eeuwse woningen die sinds de zestiende eeuw zijn samengevoegd, verschillende belangrijke bestemmingen heeft gehad. Prominent zijn de functies van bisschoppelijk paleis (1574-1629 en 1810-1828), commandeurswoning (1629-1794), paleis van justitie (1828-1922), Lyceum (1922-1965) en de huidige functie als Muzerije (1965 tot heden).

Afbeelding: Reconstructieperspectief van de situatie van voor 1749 (uit: 'De onderste steen boven').

Afbeelding: Reconstructieperspectief van de huidige situatie (uit: 'De onderste steen boven').

Afbeelding: De faseringskaart waarbij de ontstaansgeschiedenis van de huidige structuur in fasen uiteen is gezet.

2 Aanpak

2.1 De verkenning

Om een goed inzicht te krijgen in de geschiedenis en de bouwgeschiedenis van het gebouw zijn voor deze verkenning stukken in het archief van de Gemeente 's-Hertogenbosch, afdeling Bouwhistorie, Archeologie en Monumentenzorg en stukken in de dossiers van de heer Ad Beerens (De Muzerije) geraadpleegd. Deze archieven en dossiers bevatten naast foto's en geschreven stukken, tekeningen van de verbouwingen die in het verleden hebben plaats gevonden. De gegevens zijn 'in het veld' aangevuld met waarnemingen waarbij de accenten liggen op historische structuren, interieurafwerkingen, bouwsporen en oude constructies. Een belemmering tijdens deze waarneming was het gegeven dat met name in de bebouwing aan de Hinthamerstraat veel van de voor het onderzoek belangrijke zaken, zoals muurwerk en vloerconstructies, schuil gaan onder moderne afwerkingen in de vorm van pleisterwerk en moderne plafonds. Door bestudering van bouwtekeningen in de archieven bleek het in een aantal gevallen mogelijk om vast te stellen wat er achter deze afwerkingen schuilt. Desalniettemin zijn er in het complex delen waarvan niet met zekerheid kan worden bepaald uit welke elementen deze zijn opgebouwd. De lacunes dienen voorafgaand of tijdens eventuele verbouwingen te worden ingevuld door waar nodig delen van moderne afwerkingen te verwijderen.

2.2 De beschrijving

Om de leesbaarheid en de handzaamheid van deze rapportage te waarborgen is gekozen om de beschrijving van het complex met haar verschillende bouwdelen zo beperkt mogelijk te houden, waarbij de accenten liggen op datgene wat wezenlijk is voor de waardering van de bouwdelen. Van ieder bouwdeel wordt naast de karakterisering een kort overzicht gegeven van de bouwgeschiedenis, direct gevolgd door een bondige beschrijving waaraan de bepaling van de monumentale waarde is gekoppeld. De bondige beschrijving kent een standaard opzet; achtereenvolgens wordt het exterieur, het interieur en de constructie beschreven.

2.3 Waarderingscriteria

De geschiedenis van het complex speelt een rol van betekenis bij de waardering van de verschillende onderdelen van het complex. Met name de culturele waarde van bouwdelen hangt sterk samen met de rol die deze in het verleden vervulden en in welke mate deze bestemming nog uit huidige situatie is af te leid. Authenticiteit en herkenbaarheid (zowel van structuren als van details) zijn aspecten van belang.

2.3.1 Hoge monumentale waarde wordt toegekend aan:

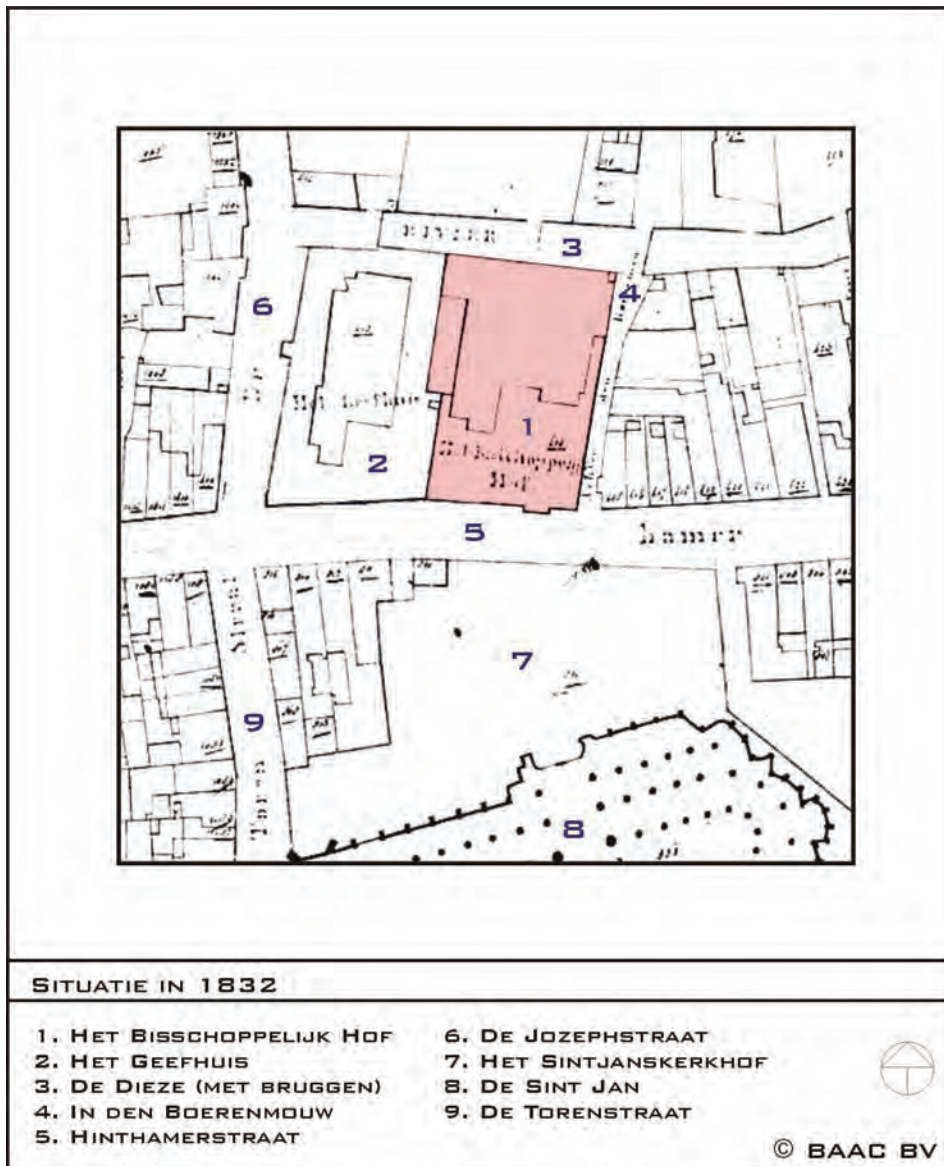
- Middeleeuwse structuren en bouwmassa's die als zodanig nog herkenbaar zijn.
- Middeleeuwse bouwconstructies waaronder muurwerk, kap- en vloerconstructies.
- Wezenlijke en duidelijk herkenbare bouwdelen, constructies, interieurs en restanten die dateren uit de periode dat het complex dienst deed als bisschoppelijk paleis.
- Wezenlijke en duidelijk herkenbare bouwdelen, constructies, interieurs en restanten die dateren uit de periode dat het complex dienst deed als commandeurswoning.
- Wezenlijke en duidelijk herkenbare bouwdelen, constructies, interieurs en restanten die dateren uit de periode dat het complex dienst deed als gerechtshof.
- Bijzondere en duidelijk herkenbare bouwdelen, constructies, interieurs en restanten die dateren uit de periode dat het complex dienst deed als Rooms-katholiek lyceum.

2.3.2 Positieve monumentale waarde wordt toegekend aan:

- Oorspronkelijke, doch beduidend minder bijzondere elementen (of elementen waar door verbouwingen de context danig is verstoord) uit de periode dat het complex dienst deed als Rooms-katholiek lyceum.
- Negentiende-eeuwse gevels die vanwege hun sobere en weinig duidende vormgeving, of hun gebrekkige samenhang met de historische context een belangrijk deel van hun waarde hebben verloren.

3.3.3 Indifferente waarde:

- Elementen en bouwdelen die vanwege hun weinig beduidende bouwmassa, bouwtechniek en constructievorm op bouw- of cultuurhistorische gronden geen wezenlijke bijdrage leveren aan de historische structuur.
- Moderne bouwdelen die niet of nauwelijks samenhang vertonen met (cultuur)historisch waardevolle bebouwing.
- Moderne bebouwing met een veelvoorkomende weinig beduidende vormgeving en/of bouwconstructies.
- Elementen die stammen uit de lyceumperiode maar niet oorspronkelijk zijn, dus bij een latere verbouwing (1949/1964) zijn aangebracht.
- bouwdelen, constructies, interieurs en restanten die dateren uit de tijd van na de periode dat het complex in gebruik was door het Rooms-katholieke lyceum.

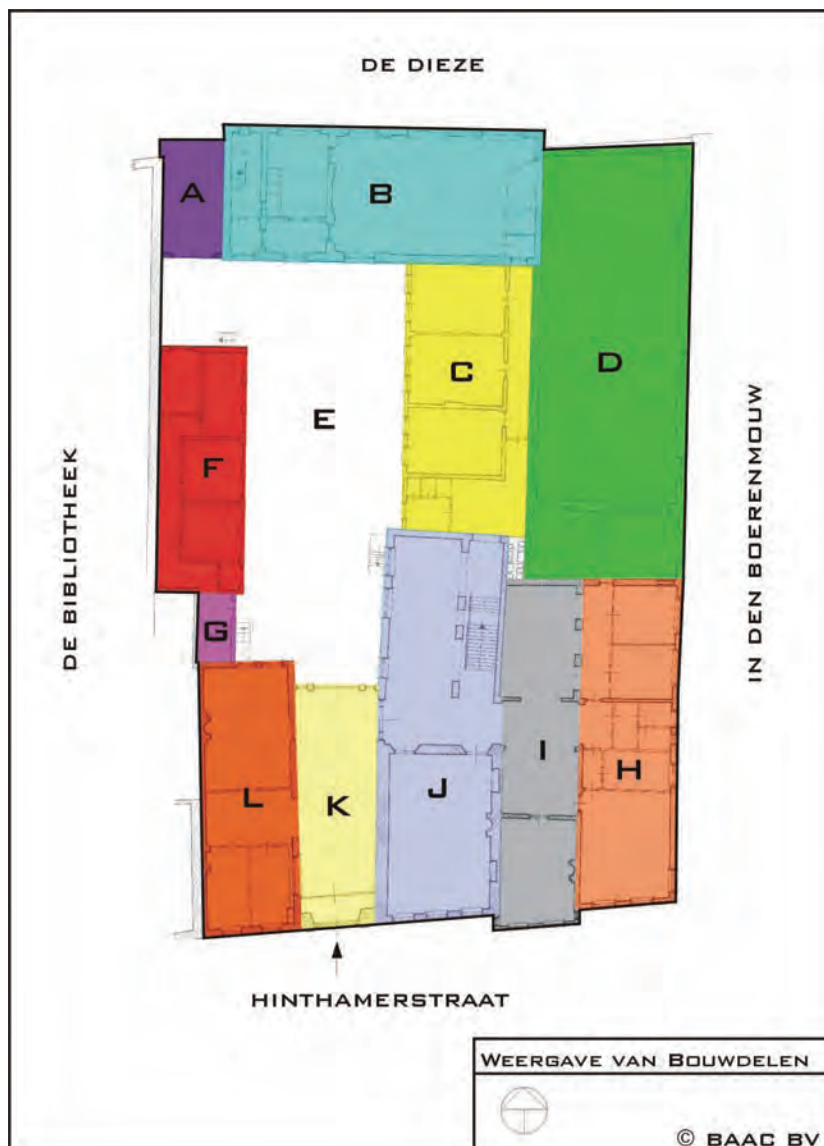

Afbeelding: De kadastrale kaart.

3 De gebouwen

Het complex van gebouwen dat tezamen het huidige Jeroen Boschhuis vormt, is gelegen ten noorden van de Hinthamerstraat, één van de drie oudste uitvalswegen van Den Bosch. Het complex is gelegen tussen de Sint Josephstraat en In den Boerenmouw, buiten de eerste maar binnen de tweede stadsmuur en tegenover het noordtransept van de Sint Jan. Het bouwblok dat wordt ingesloten door de Sint Josephstraat, de Hinthamerstraat, In den Boerenmouw en de Dieze aan de noordzijde, bevat naast het Jeroen Boschhuis tevens de huidige bibliotheek; een voormalig gasthuis.

In het complex zijn historisch twee zones te onderscheiden. De bebouwing aan de straat, de bouwdelen H tot en met L, heeft een vijftiende- en zestiende-eeuwse oorsprong als particulier woonhuis. De bebouwing wordt thans gekarakteriseerd door de achttiende-eeuwse lijstgevel en door het evenwijdig aan de Hinthamerstraat georiënteerde achttiende-eeuwse schilddak. Op de plattegrond van de begane grond is nog duidelijk te zien dat er achter de gevel een oudere structuur van diepe huizen met een achtererf tot aan de Dieze schuil gaat. De huidige bebouwing op het achterterrein, bouwdelen A tot en met G, heeft haar oorsprong grotendeels in het tweede kwart van de negentiende eeuw, het moment waarop het gerechtshof in Hinthamerstraat 74 gezeteld was. Karakteristiek zijn de tweelaags gebouwen onder een zadeldak aan de perceelsgrenzen, die samen met de oudere bebouwing aan de Hinthamerstraat een (in 1988 dichtgebouwd) binnenterrein omsluiten.

Afbeelding: Kaart van de situatie omstreeks 1985 met daarin de verschillende bouwdelen weergegeven.

Afbeelding: Een kaartje van de situatie omstreeks 1985 met daarin de twee historische zones.

3.1 Gebouw A

- Algemeen

Deze moderne fietsenstalling is gebouwd op de plaats waar in de negentiende eeuw de privaten en het steenkolenhok waren gesitueerd. Deze privaten en het kolenhok zijn in 1922 gesloopt zodat vanuit het binnenterrein, via een voetbrug, de overzijde van de Dieze te betreden was, alwaar een schoolgebouw was gesitueerd. Het huidige houten 'gebouw' is tot stand gekomen tussen bestaande zijgevels van het bouwdeel B en de huidige bibliotheek.

- *Beschrijving*

Het fietsenhok is niet meer dan een overkapping van een ruimte tussen twee bij de bouw reeds bestaande negentiende-eeuwse gevels. De voor- en achterwand zijn geconstrueerd uit hout dat op een stalen draagconstructie is bevestigd. Het hok heeft een plat dak en ontbeert een interieurinrichting.

- *Waardering*

Het fietsenhok heeft indifferente monumentale waarde vanwege de moderne, heden ten dage nog veel voorkomende sobere vorm en bouwconstructie.

3.2 Gebouw B

- *Algemeen*

Het gebouw B stamt uit omstreeks 1840, de periode waarin het complex in gebruik was door het gerechtshof. De tweelaags bouw met een rechthoekige plattegrond en een met Tuile-du-Nordpannen gedekt schilddak, ligt met de lange zijde aan de Dieze. Oorspronkelijk waren op de begane grond de pleitzaal van de arrondissementsrechtbank (ruimte 5), een deliberatiekamer en een retraite voor het officie (ruimte 3/4) ingericht. De hal met de trap ontsloot de verdieping die volgens de bouwtekeningen dienst deed als archiefruimte. Het gebouw B werd gelijktijdig met het gebouw F gerealiseerd en met de korte oostzijde tegen het enkele jaren oudere gebouw C gepositioneerd.

In 1922 werd het gebouw naar plannen van de Rooms-katholieke lycea verbouwd om leslokalen te huisvesten. In 1949 volgde een tweede verbouwing. De grote zaal op de begane grond bleef behouden, net als de hal met de trap naar de verdieping. De muur tussen de voormalige deliberatiekamer en de retraite voor het officie werd verplaatst. Op de verdieping werd een gang gecreëerd waarlangs drie leslokalen werden ingericht. Om voldoende daglichttoetreding te genereren werd de vensterindeling in de gevel aan de Dieze gewijzigd, waarbij extra vensteropeningen werden aangebracht.

Afbeelding: Een deel van de voorgevel van het gebouw B.

Afbeelding: Een bouwtekening van omstreeks 1840 waar de gebouwen B, D en F zijn weergegeven.

- Beschrijving

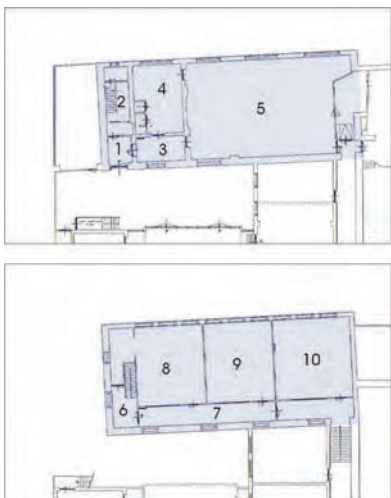
De in kruisverband gemetselde gevels van gebouw B hebben een sobere negentiende-eeuwse vormgeving en vensteropeningen onder een strekse boog. De robuuste voorgevel aan de binnenplaats heeft een hoge begane grond (met eveneens hoge vensters) die door een zware kordonlijst gescheiden is van de aanzienlijk lagere verdieping. Opvallend is dat de vensteropeningen op de verdieping niet in dezelfde as liggen als de gevelopeningen op de begane grond. Oorspronkelijk bevonden zich op de begane grond een deuropening met een bovenlicht met ter rechterzijde drie vensters. Met de realisatie van gebouw C, vermoedelijk in de tweede helft van de negentiende eeuw, is het meest rechter venster dichtgezet, het middelste der drie vensteropeningen is op dat moment vermaakt.

De lange gevel aan de Dieze vertoont een diversiteit aan vensteropeningen, alle onder een strekse boog. De drie grote vensters op de begane grond behoorden tot de pleitzaal, het venster rechts hiervan tot de deliberatiekamer. De vensters op de verdieping zijn in 1922 aangebracht, oorspronkelijk was de verdieping voorzien van vijf nagenoeg identieke vensters.

De korte gevel aan de zijde van In den Boerenmouw sluit aan op het iets oudere gebouw D. De gevel aan de zijde van de Bibliotheek (west) heeft op de verdieping twee vensteropeningen waarvan de dichtgezette linkeropening oorspronkelijk is. De ander is in 1922 toegevoegd.

Afbeelding: De achtergevel van het gebouw B, aan de Dieze, met links op de foto de gevel van het bouwdeel B, gelegen aan In den Boerenmouw.

Afbeelding: Gebouw B met ruimtenummers.

Van de interieurindeling op de begane grond zijn de twee dwarsmuren oorspronkelijk. De pui die het halletje (ruimte 1) scheidt van de gang met de negentiende-eeuwse trap is, evenals de muur tussen de ruimten 3 en 4, bij een verbouwing in 1949 gerealiseerd. De granito vloeren met de opstaande plint stammen, net als de geprofileerde latten van de lambrisering, uit de tijd van het R.K. lyceum. De ruimte die het meest herinnerd aan de negentiende-eeuwse functie van het gebouw is ruimte 5, de hedendaagse balletzaal, het voormalige scheikundelokaal en in oorsprong de pleitzaal van de arrondissementsrechtbank. Deze ruimte heeft nog haar oorspronkelijke wandafwerking; een op de Griekse bouwstijl gebaseerd stucwerkinterieur waarin

het wakend oog een duidelijke verwijzing is naar de rechtspraak.

De interieurindeling op de verdieping, een overloop en een gang met aan een zijde drie leslokalen stamt op basis van tekeningen en de toegepaste drijfsteen volledig uit 1949. De houten vloeren zijn afgedekt met linoleum.

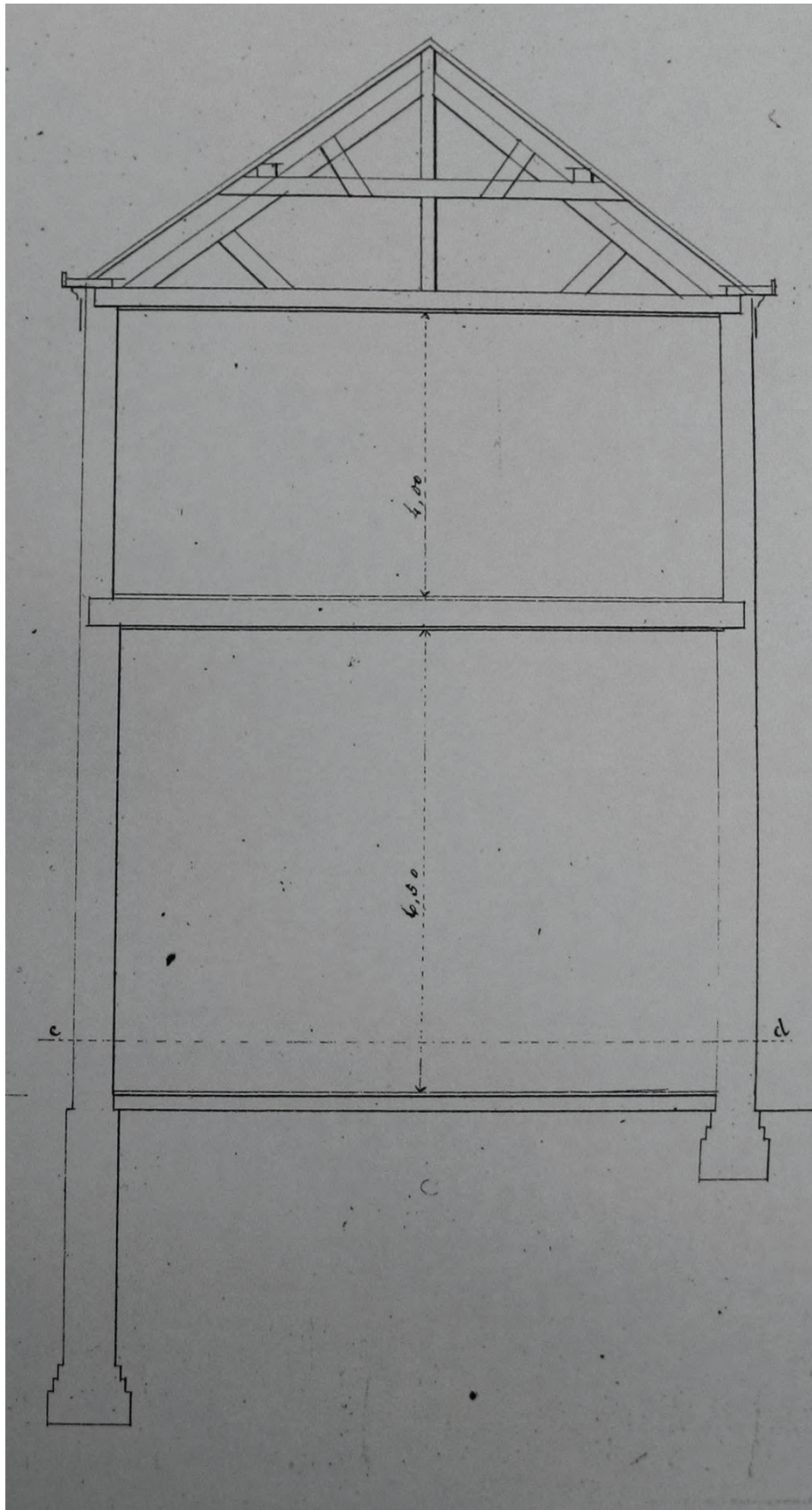
Afbeelding: Het plafond in de voormalige pleitzaal, gezien richting het westen.

Afbeelding: De wandafwerking in de voormalige pleitzaal, gezien richting het westen.

Op verschillende bouwtekeningen, waarvan de laatste uit 1949, is te zien dat de vloerconstructies van de begane grond, de verdieping en de zolder, bestaat uit een enkelvoudige balklaag. Opvallend is dat op de balklaag van de zolder geen vloerdelen aanwezig zijn, mogelijk is de kap zelfs open geweest.

Het steengaas plafond dateert uit 1949. Dit wijst er, in combinatie met de flauw hellende kap, de vorm van de kapconstructie en het ontbreken van een zoldertrap (of sporen hiervan), op dat de zolder vermoedelijk nooit een bestemming heeft gehad. De kapconstructie die bestaat uit vier gemerkte grenenhouten A-vormige spanten met een nokstijl en windverbanden.

Afbeelding:
Dwarsdoorsnede
van het gebouw
B van de
negentiende-
eeuwse
bouwtekening.

Afbeelding: De kapconstructie van het gebouw B.

- Waardering

De gevels van het gebouw B hebben hoge monumentale waarde vanwege de sobere doch robuuste vormgeving, de hoge mate van authenticiteit en vanwege het negentiende-eeuwse karakter dat in overeenstemming is met de voormalige (cultuurhistorisch waardevolle) functie.

Het interieur van de voormalige pleitzaal heeft hoge monumentale waarde vanwege de bijzonder tastbare verwijzing naar de oorspronkelijke functie, vanwege de zeldzaamheid van een negentiende-eeuws pleitzaalinterieur en op kunsthistorische gronden vanwege de op de Griekse architectuur (een verwijzing naar de democratie en rechtspraak) geënte vormtaal. Interieurindeling en interieurafwerking van na 1922 hebben indifferente monumentale waarde vanwege de weinig duidende, veelvoorkomende en nu nog toegepaste vormgeving.

De enkelvoudige balklaag en de met zorg uitgevoerde kapconstructie van het gebouw hebben hoge monumentale waarde vanwege de voor het tweede kwart van de negentiende eeuw karakteristieke vorm en de hoge mate van authenticiteit.

3.3 Gebouw C

- Algemeen

Het tweelaags gebouw C, gelegen in de oksel van de beide voormalige pleitzalen, heeft een rechthoekige plattegrond en een plat dak. Het exacte bouwjaar van het gebouw C is niet vast te stellen. Op basis van de aansluiting van de voorgevel op de voorgevel van gebouw B (deze laatste is afgehakt ten behoeve van de aansluiting) is op te maken dat het gebouw C later is gerealiseerd dan de pleitzalen van het gerechtsgedebouw, dus na 1840. Dit wordt eveneens bewezen door een dichtgezet venster in de voorgevel van het gebouw B, daar waar het gebouw C aansluit. In de voorgevel van het gebouw C is in het metselwerk een duidelijke overgang te zien; een horizontale bouwnaad die er op duidt dat het gebouw in 1922 met een verdieping is opgehoegd.

- Beschrijving

De voorgevel van het gebouw C is een in kruisverband gemetselde gevel waarin zich ter hoogte van de anderhalfsteens strekse bogen boven de vensteropeningen op de begane grond een horizontale bouwnaad aftekent, die erop wijst dat het gebouw met een verdieping is opgehoogd. De gevel heeft zes vensterassen die per twee gekoppeld zijn. De vensters zijn uitgevoerd met draaiende delen en een tweeruits bovenlicht en stammen uit 1922. Vier vensteropeningen op de begane grond zijn in de jaren zeventig dichtgezet toen in het gebouw een filmzaal werd ingericht. De gevel wordt afgesloten met een zeer sobere uitkragende bakgoot op klossen.

Afbeelding: Een deel van de voorgevel van het gebouw C met daarin zichtbaar de horizontale fasering.

Afbeelding: Gebouw C met ruimtenummers.

De interieurindeling op de begane grond is in de lyceumperiode tot stand gekomen en bestaat uit een gang waaraan twee vertrekken grenzen. Op een bouwtekening uit 1922 is te zien dat zich oorspronkelijk drie leslokalen naast de gang bevonden. De trap in de gang leidt naar de verdieping van gebouw B en dateert op basis van de stalen trapleuningen en een bewaarde bouwtekening uit 1922. Op de verdieping is de indeling van een gang met daaraan drie leslokalen nog deels intact. De meeste vertrekken hebben een moderne

interieurafwerking zoals tegels, vloerbedekking en zeil op de vloer en een met latten afgewerkt plafond.

Afbeelding: Het interieur op de verdieping van het bouwdeel C.

De vloer- en de platdakconstructie gaat schuil achter moderne afwerkingen. Waarschijnlijk bevat het gebouw enkelvoudige balklagen. Op de bouwtekening uit 1922 is te zien dat de verdiepingsvloer een reeds bestaande enkelvoudige balklaag is. Voor het nieuw te bouwen dak wordt eveneens een enkelvoudige balklaagconstructie toegepast.

- Waardering

De voorgevel van het gebouw C heeft positieve monumentale waarde vanwege haar gefaseerde opbouw waarbij het deel dat in 1922 werd gerealiseerd een sobere en weinig beduidende vormgeving kent. De waarde van het negentiende-eeuwse en oudere deel van de gevel wordt vanwege het ontbreken van context met het interieur, als klein, relatief weinig duidend restant van een negentiende-eeuws gebouw als positief aangemerkt.

Het interieur van het gebouw is twintigste-eeuws en heeft een sober, in de huidige bouw nog veel voorkomende indeling en afwerking en heeft derhalve indifferente monumentale waarde.

De enkelvoudige balklagen hebben om dezelfde reden indifferente monumentale waarde.

3.4 Gebouw D

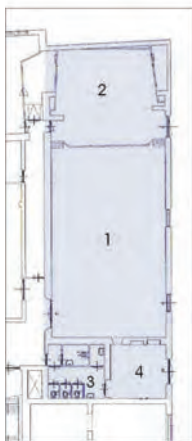
- Algemeen

Het gebouw D stamt vermoedelijk uit de periode 1825-1835 en huisvestte de pleitzaal van het Hof. Het gebouw is in ieder geval ouder dan de omstreeks 1840 gebouwde pleitzaal van de arrondissementsrechtbank (gebouw B), zoals blijkt uit de bouwtekening van deze laatst genoemde zaal. Gebouw D bestaat uit drie bouwdelen (1 fase) met ieder een rechthoekige plattegrond; centraal de grote pleitzaal (ruimte 1) met aan de Diezezijde een lagere wachtruimte (nu ruimte 2) en aan de Hinthamerstraatzijde een eveneens lager bouwdeel waarin oorspronkelijk een deliberatiekamer en een retraite voor het officie (nu ruimte 3/4) waren gehuisvest, aansluitend op de oudere achtergevels van de bebouwing aan de Hinthamerstraat. De voormalige pleitzaal heeft een met golfpannen gedekt zadeldak, beide lagere bouwdelen hebben een plat dak. De zaal werd in 1922 in gebruik genomen als Aula van het R.K. lyceum. Bij een brand in 1965 werden het tongewelfde cassetteplafond en de kapconstructie van het zadeldak dermate beschadigd dat deze werden gesloopt en herbouwd. Op basis van foto's van de situatie voor de brand is te zien dat de cassetten van het oorspronkelijke cassetteplafond voorzien waren van rozetten. Het interieur van de zaal was ten tijde van de gerechtshofperiode vermoedelijk geënt op de Romeinse bouwkunst (in tegenstelling tot de pleitzaal van de arrondissementsrechtbank die een op de Griekse architectuur gebaseerd interieur bezat). Na de lyceumperiode is de ruimte in gebruik als toneelzaal.

- Beschrijving

De in kruisverband gemetselde lange gevel aan de straat In den Boerenmouw heeft onder de dakvoet een zware uitkragende bakstenen lijst met daarboven een bakgoot op klossen. De bakstenen lijst is doorgezet over de blinde topgevel met vlechtingen aan de Hinthamerstraatzijde maar niet in de blinde en bepleisterde topgevel aan de Diezezijde.

De gevel aan In den Boerenmouw heeft vier vensterassen met oorspronkelijke, brede vensteropeningen onder een anderhalfsteens strekse boog en met een hardstenen onderdorpel. De vensters stammen vermoedelijk uit 1922. De drie voormalige vensteropeningen daaronder stammen uit 1932 en zijn in 1969 dichtgezet. De gevel heeft ter plaatse van de voormalige deliberatiekamer een vensteropening die aanzienlijk groter is dan de overige. De voormalige wachtruimte heeft een dichtgezette deuropening (ten behoeve van een dubbele deur) onder een korfboog met duimblokken. De gevel die gericht is op de Dieze heeft twee oorspronkelijke vensteropeningen met een strekse boog en een halfsteens onderdorpel. De gevel die gericht is op het binnenterrein gaat schuil achter het gebouw C.

Afbeelding: Gebouw D met ruimtenummers.

De belangrijkste ruimte van het gebouw D is de oorspronkelijke pleitzaal, de voormalige aula, de huidige toneelzaal. Deze zaal heeft een tongewelfd cassetteplafond van stucwerk op steengaaas. Dit gewelf is een sobere uitvoering van een ouder plafond dat bij een brand in 1965 verloren ging. De wanden van de ruimte hebben een metershoge lambrisering met panelen, deuren, een plint en een kroonlijst. Daarboven bevinden zich drie forse lijsten waarin schilderijen zijn geïntegreerd. De ontsluiting van de ruimte is door de jaren heen meermalen gewijzigd; voormalige deuropeningen zijn dichtgezet en er zijn nieuwe deuropeningen toegevoegd, hetgeen met zorg is gebeurd. De oriëntatie van de zaal is in de huidige situatie gericht op de Dieze. Deze oriëntatie is niet oorspronkelijk. In de gerechtshofperiode zetelde het officie aan de zuidzijde.

De ruimten die in de negentiende eeuw als deliberatiekamer en een retraite voor het officie dienst deden, zijn in de huidige situatie ingericht als toiletten. Vloeren, wanden en plafond zijn voorzien van moderne afwerkingen. Het toneel is in de voormalige wachtkamer gesitueerd en is eveneens voorzien van moderne afwerkingen.

Afbeelding: De straatgevel van het gebouw D, gericht op In den Boerenmouw.

Afbeelding: De voormalige pleitzaal, de voormalige aula en de huidige toneelzaal gezien in de richting van de Dieze.

De platte daken boven de lagere bouwdelen hebben vermoedelijke een enkelvoudige balklaag. Op oude foto's is te zien dat de voormalige wachruimte aan de Dieze van oorsprong een flauw hellend zadeldak bezat. Mogelijk geldt dit ook voor het bouwdeel dat de deliberatiekamer en een retraite voor het officie huisvestte. De kapconstructie van het zadeldak boven de voormalige pleitzaal bestaat uit spitse Engelse spanten met een geknikte onderrand ten behoeve van het tongewelf (1965). De spanten zijn geconstrueerd met aan elkaar gelaste hoekstalen. De gordingen en de nokbalk zijn van hout.

Afbeelding: De kapconstructie van het gebouw D (1965).

- Waardering

De gevels van het gebouw D hebben hoge monumentale waarde vanwege de sobere doch robuuste vormgeving en vanwege het negentiende-eeuwse karakter. Het interieur van de voormalige pleitzaal en de voormalige aula heeft hoge monumentale waarde vanwege de bijzonder tastbare verwijzing naar de verdwenen functies, ook al is een deel van het interieur na de brand van 1965 in een soberdere vorm teruggebracht, en op kunsthistorische gronden vanwege de op de Romeinse architectuur geënte vormtaal. Interieurindeling en interieurafwerking van na 1922 (met uitzondering van de reconstructie), zoals de toiletinrichting en de toneelinrichting, hebben indifferente monumentale waarde vanwege de weinig duidende, veelvoorkomende en nu nog toegepaste vormgeving.

De kap van het gebouw heeft hoge monumentale waarde vanwege de vorm, de Engelse spanten daarentegen vertegenwoordigen indifferente waarde. Het platte dak boven het toneel vertegenwoordigt indifferente waarde als vervanger van een zadeldak of schilddak dat het bouwdeel oorspronkelijk bezat.

3.5 Gebouw E

- Algemeen

Tot diep in de twintigste eeuw is de bebouwing gesitueerd geweest rond een open binnenplaats. Pas in 1988 is deze ruimte voorzien van een overkapping.

- *Beschrijving*

De overkapping, een constructie van staal, sluit door middel van lichtgangen aan op gevels van oudere bebouwing. Twee oudere kelders zijn toegankelijk vanuit dit gebouw.

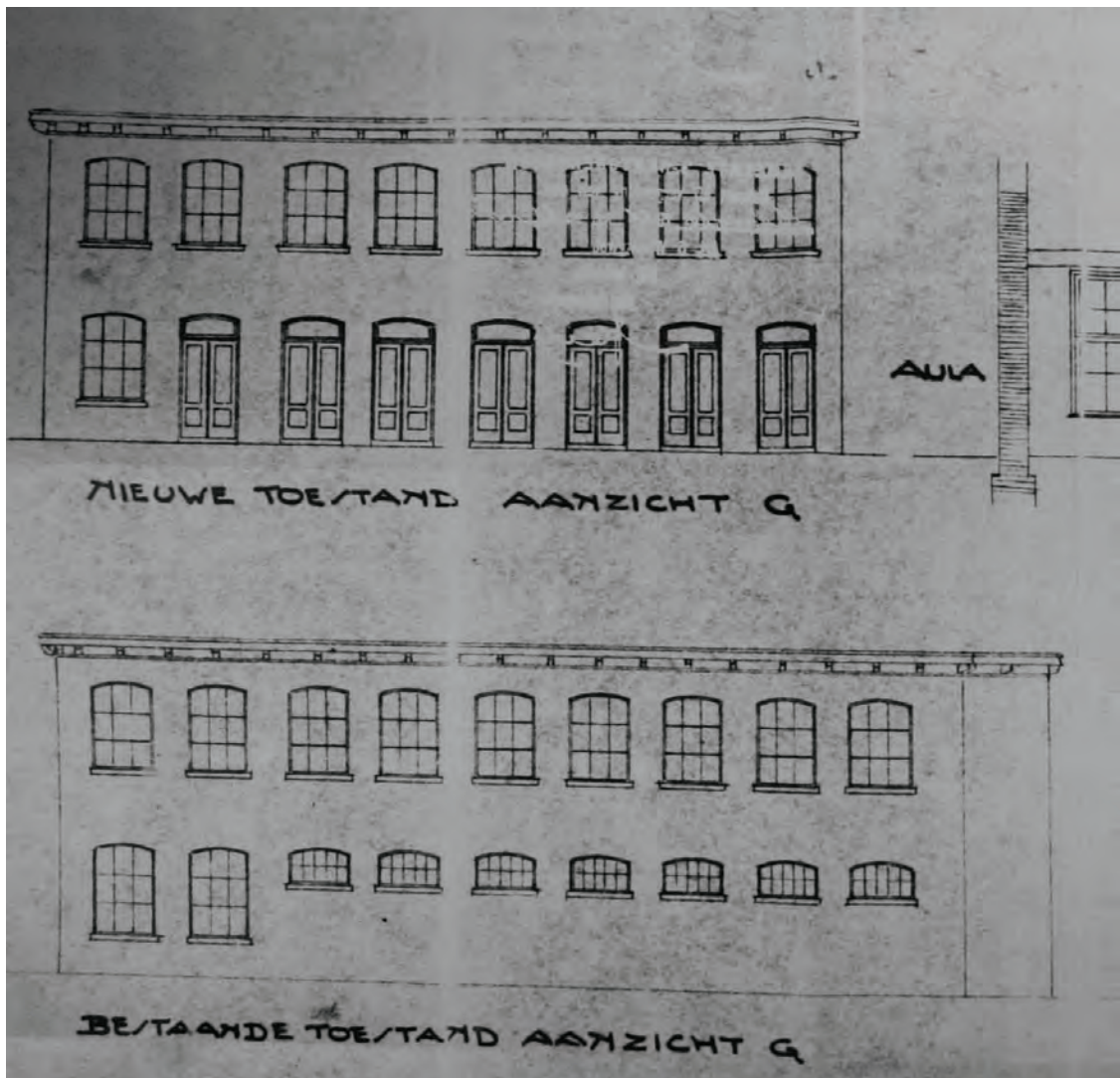
- *Waardering*

De overkapping heeft indifferente waarde en vertroebelt de historische structuur van het complex.

3.6 Gebouw F

- *Algemeen*

Het gebouw F is gelijktijdig met het gebouw B gerealiseerd, omstreeks 1840. Van deze bouwcampagne zijn bouwtekeningen bewaard gebleven. Hieruit blijkt dat gebouw F van oorsprong vertrekken voor gevangenen, deurwaarders, getuigen en overtuigingsstukken bevatte. Van oorsprong was het tweelaags gebouw voorzien van een flauw hellend zadeldak en was het pand negen vensterassen lang. Bij de verbouwing in 1922 is het gebouw een vensteras ingekort, de kap maakte plaats voor een plat dak en het traliewerk voor de vensters werd verwijderd waarna de dagkanten werden hersteld. Van het interieur van zowel de rechtbank- als de lyceumperiode rest niets meer dan bouwtekeningen.

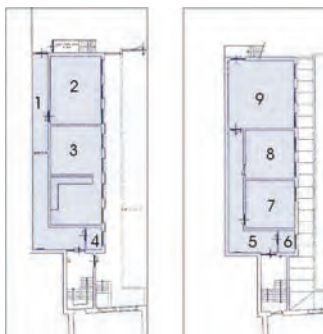
Afbeelding: Een tekening uit 1922 met zowel de bestaande als de nieuwe toestand van de gevel aan het binnenterrein van de Dieze.

- Beschrijving

Gebouw F is tegen de bestaande zijgevel van het oude gasthuis (de huidige bibliotheek) aangebouwd. Het tweelaags gebouw onder een plat dak heeft een acht vensterassen brede voorgevel die op het binnenterrein is gericht. De voorgevel is in kruisverband gemetseld en heeft gevelopeningen onder anderhalfsteens segmentbogen die voorzien zijn van aan de bovenkant uitstekende sluitstukken in gele en zwarte bakstenen. De dagkanten van alle vensters zijn in 1922 vernieuwd, toen de begane grond de functie van recreatiezaal en rijwielberging kreeg. Op een bouwtekening uit dat jaar is te zien hoe een serie lage vensteropeningen op de begane grond wordt vermaakt tot een reeks deuropeningen. De gevel heeft een zware hardstenen goot op geprofileerde klossen (eveneens hardsteen), temeer een bewijs dat het gebouw oorspronkelijk voorzien was van een zadel- of een schilddak. De korte gevel aan de Diezese zijde is gecementeerd en omvat op de begane grond een deur en een venster. De moderne brandtrap ontsluit de deur op de verdieping. De korte gevel aan de zijde van de Hinthamerstraat gaat grotendeels schuil achter het trappenhuis, gebouw G. De strook muurwerk die zichtbaar is, is blind.

Afbeelding: Het exterieur van het gebouw F. De gevel gaat op de begane grond schuil achter het eenlaags gebouw E.

Afbeelding: Gebouw F met ruimtenummers.

De interieurindeling en de interieurafwerking op de begane grond en de verdieping is nagenoeg volledig modern. Op beide niveau's zijn les- en kantoorruimten aan een gang gelegen. Vloeren zijn afgewerkt met vloerbedekking, zeil of tegels en vloerconstructies gaan schuil achter verlaagde plafonds. Enkel de zwarte natuurstenen vensterbanken op de verdieping refereren aan een ouder interieur.

De bouwtekening van 1922 geeft uitsluitsel met betrekking tot de constructie van de eerste verdiepingsvloer. Op de tekening is namelijk een bestaande troggewelfde vloer op stalen liggers getekend, karakteristiek voor de negentiende eeuw. Op dezelfde tekening staat een zeer flauw hellend lessenaardak met één gording weergegeven.

- *Waardering*

De voorgevel van het gebouw D heeft hoge monumentale waarde vanwege de sobere vormgeving en vanwege het negentiende-eeuwse karakter en de met zorg uitgevoerde vroeg twintigste-eeuwse wijzigingen die het karakter niet hebben verstoord. De rechterzijgevel heeft indifferente waarde vanwege de weinig duidende, veelvoorkomende en nu nog toegepaste vormgeving.

De interieurindeling en interieurafwerking is modern en heeft indifferente monumentale waarde vanwege de weinig duidende, veelvoorkomende en nu nog toegepaste vormgeving.

Uitgaande van de bouwtekeningen heeft de vloerconstructie van de eerste verdieping hoge monumentale waarde vanwege de authenticiteit en de voor de negentiende eeuw kenmerkende bouwtechniek.

3.7 Gebouw G

- *Algemeen*

Het trappenhuis tussen de gebouwen F en L is op basis van de vormgeving en het materiaalgebruik, in de huidige hoedanigheid, vermoedelijk na de verbouwing van het gebouw F in 1922 tot stand gekomen (er is geen sprake van herstellingen van dagkanten en het gebouw F had tot 1922 een centraal gelegen trap). Op de bouwtekening van circa 1840 is een bestaand bouwdeel op de plaats van gebouw G weergegeven. Vermoedelijk betreft het hier een voorganger waarvan de afdruk nog zichtbaar is in de achtergevel van het gebouw L. Op een bouwtekening van 1922 is te zien dat het gebouw G deels is voorzien van een platje, deels van een verdieping. Het platje is dus nog na 1922 opgehoogd waarmee de huidige verschijningsvorm tot stand is gekomen.

- *Beschrijving*

Het exterieur is in overeenstemming gebracht met het exterieur van het gebouw F. De gevel heeft op de begane grond een deur- en een vensteropening onder anderhalfsteens segmentbogen die voorzien zijn van een aan de bovenkant uitstekend sluitstuk in gele en zwarte bakstenen. De vensteropening op de verdieping heeft eenzelfde vorm.

De trap en de bijbehorende tegelvloeren, wand- en plafondbewerkingen dateren uit de jaren zestig van de twintigste eeuw. Plafonds ontnemen het zicht op de vloerconstructies, die naar waarschijnlijkheid uit enkelvoudige balklagen bestaan.

Afbeelding: Het interieur met het trappenhuis van het gebouw G.

- Waardering

Het gebouw G is een weinig bijzonder trappenhuis dat in de jaren zestig van de twintigste eeuw is heringericht. De gevels van het gebouw hebben indifferente monumentale waarde vanwege het relatief weinig duidende karakter dat is gebaseerd op het oudere gebouw F. Het gebouw heeft nauwelijks betekenis in de ontwikkeling van het complex en heeft derhalve indifferente waarde.

3.8 De achttiende-eeuwse voorgevel aan de Hinthamerstraat

Afbeelding: Een detail van een vroeg twintigste-eeuwse foto van de voorgevel.

- Algemeen

De huidige voorgevel werd in 1764 gebouwd, nadat de afzonderlijke voorgevels van de oudere huizen waren gesloopt. Het ontwerpen van de nieuwe gevel voor de bestaande structuur moet een behoorlijke opgave zijn geweest, zeker wanneer de gevel moest voldoen aan de eisen van de heersende bouwstijl; de Lodewijk XV- ofwel rococostijl. Bij het ontwerpen van een monumentale gevel speelde in de achttiende eeuw symmetrie een belangrijke rol. De architect moest derhalve in het geval van de commandeurswoning twee problemen oplossen: de positie van de poort die asymmetrisch was gepositioneerd en het aanbrengen van een regelmatige verdeling van de vensters in de gevel (bemoelijkte door de diversiteit aan perceelsbreedte).

De oplossing werd gevonden in een risalerend deel waardoor een elf vensterassen brede semi-symmetrische lijstgevel gebouwd kon worden en de voorziene verstoring van regelmaat in de positionering van de vensterassen en daarmee samenhangend de kroonlijst werd voorkomen.

- Beschrijving

De elf vensterassen brede lijstgevel heeft twee beeldbepalende accenten die zorgen voor symmetrie; de poort in de derde en vierde vensteras en de risaliet dat de achtste en negende vensteras omvat. In het huidige aanzien van de gevel ontbreken de stores of buitenraamluiken die de gevel in de achttiende eeuw sierden. De vormgeving van de gevel wordt bepaald door de poort waarin als voorbode van de Lodewijk XVI-stijl geput is uit de classicistische vormtaal en de relatief rijk gedecoreerde kroonlijst met tussen consoles panelen met rococomotieven. De gevel heeft zowel op de begane grond als op de verdieping vensteropeningen onder een getoogde strekse boog. De vensters hebben een zesruits onderraam en een tweeruits bovenlicht dat kleppend is uitgevoerd. De vensters op de begane grond zijn enigszins hoger. Het dakschild aan de straat is gesierd met vijf dakkapellen die sober, doch qua vorm en door het getoogde schuifvenster (vijftienruits boven- en onderraam) en de wangen duidelijk rococo zijn.

Afbeelding: Een bewerkte foto van de voorgevel gemaakt circa 1922.

Afbeelding: De voorgevel aan de Hinthamerstraat.

- Waardering

De voorgevel van het complex heeft hoge monumentale waarde vanwege de wezenlijke en duidelijk herkenbare verwijzing naar de periode waarin het complex dienst deed als commandeurswoning en als culminatie van de historische ontwikkeling die de middeleeuwse woningen uiteindelijk hebben omgevormd tot een complex. Tevens heeft de gevel hoge monumentale waarde op bouwhistorische gronden, als achttiende-eeuwse schil voor een middeleeuwse structuur en op kunst/architectuurhistorische gronden als voorbeeld van een sobere achttiende-eeuwse lijstgevel in de stijl van Lodewijk XV.

Het terugbrengen van stores zou het aanzien en de uitstraling van de gevel aanzienlijk verbeteren en recht doen aan het oorspronkelijke, achttiende-eeuwse ontwerp.

3.9 Gebouwen H en I

- Algemeen

De gebouwen, of beter de gebouwdelen, H en I zijn gelegen op wat vanaf de Hinthamerstraat eens een breed perceel was. Hoewel nog nauwelijks herkenbaar in de huidige plattegrond, heeft de bebouwing op dit brede perceel haar oorsprong in twee veertiende- of vijftiende-eeuwse huizen die gezien vanuit In den Boerenmouw, naast elkaar waren gelegen. De structuur van het rechterpand, een woning met een voor- en een achterhuis gescheiden door een brandmuur, is op plattegronden van de situatie in 1922 nog duidelijk herkenbaar aan het zware muurwerk. Het achterhuis heeft een half verdiepte kelder waarvan in 1964 het tongewelfde dek is gesloopt (de kelder is volgestort).

Het kolossale linkerpand dat bekend stond als het 'Huis van Doerne', had een gevel aan de Hinthamerstraat, enkele meters van de rooilijn gelegen. Het ommuurde voorerf aan de Hinthamerstraat had in de achttiende eeuw nog een eenlaags bouwdeel met een erker. In 1764 is de situatie met de bouw van de nieuwe kap en de nieuwe voorgevel ingrijpend gewijzigd, waarbij tot aan de rooilijn van de Hinthamerstraat is gebouwd. Op dat moment is de huidige structuur ontstaan waarbij twee smalle en diepe bouwdelen achter de achttiende-eeuwse gevel schuil lijken te gaan. Sindsdien

1764 is er met regelmaat verbouwd in dit deel van het complex. Met name in het interieur is bij verbouwingen in 1922 en 1964 relatief veel gewijzigd.

- Beschrijving

Voor een beschrijving van de voorgevel zie paragraaf 3.8.

De gecementeerde achtergevels van de beide bouwdelen liggen in het verlengde van elkaar en hebben een doorgaande bakgoot die op het muurwerk is gelegd. De gevels hebben twee vensters op de verdieping en een dakkapel. Vermoedelijk stamt de gevel uit 1764.

De zijgevel aan In den Boerenmouw sluit met een koude naad aan op de voorgevel aan de Hinthamerstraat maar stamt wel degelijk uit de zelfde tijd: 1764. De gevel heeft een diversiteit aan vensteropeningen waarvan het merendeel niet oorspronkelijk is. Alle vensters onder een halfsteens getoogde rollaag zijn secundair - het venster op de begane grond is zelfs van na 1962 – hetgeen af te leiden valt uit de verstoorde dagkanten van de vensteropeningen. Verder bevindt zich in de gevel een deur met een bovenlicht. De deuropening is een voormalige vensteropening waarvan de borstwering is verwijderd. De grote ramen onder de steens strekse boog zijn vermoedelijk in 1922 aangebracht. De in kruisverband gemetselde gevel heeft een eenvoudige, uitkragende bakgoot.

Afbeelding: De rechter zijgevel van het complex (het gebouw I) aan In den Boerenmouw.

Afbeelding: Gebouwen H en I met ruimtenummers.

De begane grond van het bouwdeel H heeft achter de voorgevel aan de Hinthamerstraat een vertrek (ruimte 1) dat volledig is afgewerkt. De houten vloer heeft een vloerbedekking, de wanden zijn bepleisterd en voorzien van een eenvoudige houten plint en de constructie van de eerste verdiepingvloer gaat schuil achter een verlaagd plafond van houten regels. De deur in het vertrek is, net als de overige deuren in dit bouwdeel, twintigste-eeuws. Het merendeel van de binnenwanden is tijdens

de verbouwing in 1964 aangebracht. Enkel de dwarsmuur tussen de ruimten 2 en

3, geniet vermoedelijk nog een behoorlijke ouderdom en is vermoedelijk uit 1764. De ruimte 3 is in gebruik als keuken en is derhalve nagenoeg geheel betegeld. Het plafond is verlaagd en bestaat uit houten regelwerk. De vertrekken 7 en 8 (ruimte 9 was ontoegankelijk) op de eerste verdieping hebben beide houten vloeren waarover zeil is gelegd. De wanden, muren en de plafonds zijn voorzien van moderne afwerkingen. De vensterbanken van de vensters in de gevels zijn gebaseerd op oudere varianten die in bouwdeel L bewaard zijn gebleven. De muur tussen ruimten 8 en 9 is mogelijk nog achttiende-eeuws.

De begane grond van het bouwdeel I heeft een erker in de voorgevel aan de Hinthamerstraat. Het vertrek waarvan de erker deel uitmaakt (ruimte 4) is nagenoeg volledig voorzien van moderne afwerkingen. De houten vloer is voorzien van een vloerbedekking en de wanden hebben moderne afwerkingen en een houten plint met een profilering. De borstwering van de erker heeft een lambrisering met een geprofileerde plint en een tandlijst onder een doorgaande vensterbank. De panelen links en rechts van de vensters met dubbel geprofileerd kozijnhout zijn uit dezelfde tijd als de erker. Het paneel tussen de beide vensters is modern. De deur in het vertrek vertoont geen sporen van ouderdom en is vermoedelijk uit 1964.

Ruimte 5 heeft met zeil bekleedde vloeren, moderne wandafwerkingen en een deels modern en deels negentiende-eeuwse stucplafond.

De achterste ruimte (ruimte 6) is in gebruik als keuken en is derhalve nagenoeg geheel betegeld. Het plafond is verlaagd en bestaat uit houten regelwerk. De dwarsmuren tussen de ruimten zijn vermoedelijk uit 1764.

De vertrekken 10 en 11 (ruimte 12 was ontoegankelijk) op de eerste verdieping hebben beide houten vloeren waarover zeil is gelegd. De wanden, muren en de plafonds zijn voorzien van moderne afwerkingen. De vensterbanken van de vensters in de voorgevel zijn gebaseerd op oudere varianten die in bouwdeel L bewaard zijn gebleven. De dwarsmuren tussen de vertrekken stammen mogelijk nog uit de achttiende eeuw.

De vloer op de begane grond bestaat uit houten vloeren op een enkelvoudige balklaag in de vertrekken direct achter de gevel en beton vloeren in de overige vertrekken. De vloeren op de eerste verdieping vertonen waarschijnlijk een diversiteit aan bouwtijd. Op bouwtekeningen uit 1964 is te zien dat het vertrek 8 een enkelvoudige balklaag heeft die opgelegd lijkt te zijn in de dwarsmuren. Dit geldt ook voor de ruimte 11 en 12. De vloer onder ruimte 9 heeft opvallend twee op elkaar geplaatste balklagen, beide in de zijmuren opgelegd. De onderste balklaag heeft afmetingen van 16,5 bij 22,5 en is op basis van de bouwtekeningen uit 1922 (de bijgeschreven afmetingen duiden erop dat de balklaag tijdens deze verbouwing is aangebracht) vermoedelijk uit dat jaar. Over deze balklaag is een tweede, eveneens enkelvoudige, balklaag met afmetingen van 6,5 bij 12,5 aangebracht, mogelijk om de vloer op het niveau van een aangrenzende vloer te krijgen.

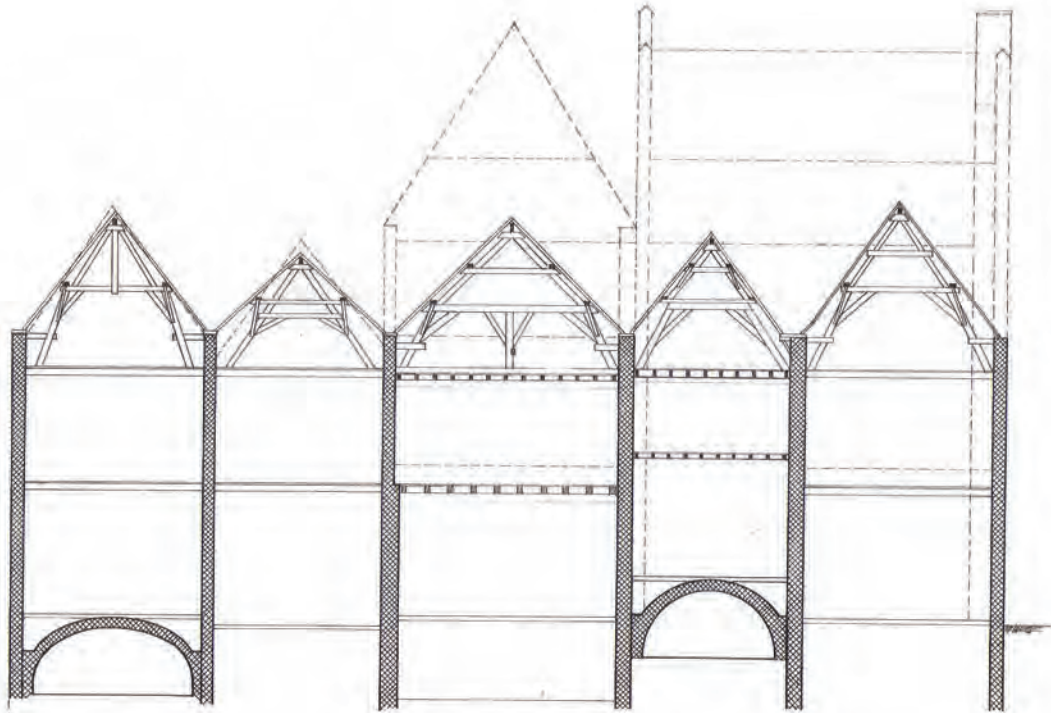
De zoldervloeren hebben enkelvoudige balklagen, opgelegd in de zijmuren en mogelijk nog achttiende-eeuws. Voor de kapconstructie wordt verwezen naar paragraaf 3.13.

- Waardering

De achttiende-eeuwse structuur en de achttiende-eeuwse zijgevel (ondanks latere toevoegingen van vensters) hebben hoge monumentale waarde als wezenlijke en duidelijk herkenbare verwijzing naar de periode waarin het complex dienst deed als commandeurswoning en als culminatie van de historische ontwikkeling die de middeleeuwse woningen uiteindelijk hebben omgevormd tot één complex. Tevens heeft de gevel hoge monumentale waarde op bouwhistorische gronden, als achttiende-eeuwse schil voor een middeleeuwse structuur.

De interieurindeling en interieurafwerking is modern en heeft indifferente monumentale waarde vanwege de weinig duidende, veelvoorkomende en nu nog toegepaste vormgeving.

Laat negentiende-eeuwse en twintigste-eeuwse enkelvoudige balklagen hebben indifferente waarde. Enkelvoudige balklagen die uit de achttiende eeuw stammen – indien aanwezig – hebben een hoge monumentale waarde vanwege de structuurbepalende verbouwing die in 1764 heeft plaatsgevonden.

Afbeelding: De dwarsdoorsnede van de vijf gebouwen aan de Hinthamerstraat (gebouwen H t/m L). Situatie van voor 1964 waarbij delen van de Middeleeuwse bebouwing is gereconstrueerd.

3.10 Gebouw J

- Algemeen

Lange tijd is de historische structuur van dit deel van het 'Huis van Cloetingen' intact gebleven. Het van oorsprong middeleeuwse woonhuis bestond in de vijftiende eeuw uit een voor- en een achterhuis, gescheiden door een brandmuur waartegen de stookplaats was gesitueerd. Vermoedelijk in de zestiende eeuw werd het gebouw aan de achterzijde uitgebreid, waardoor dit huis het diepste in de rij werd. Deze structuur is nog duidelijk zichtbaar op plattegronden uit 1922. Met de sloop van de vijftiende-eeuwse voormalige achtergevel is in 1964 afbreuk gedaan aan de middeleeuwse structuur.

- Beschrijving

Voor een beschrijving van de voorgevel zie paragraaf 3.8. De huidige achtergevel stamt mogelijk nog uit de zestiende eeuw. In de gevel bevinden zich op de begane grond en op de verdieping enkele gevelopeningen waarvan een aantal is dichtgezet en andere zijn toegevoegd. Het exterieur van de gevel is afgewerkt met witte pleister en voorzien van een bakgoot die uitkraagt. Waartoe de risalerende strook muurwerk heeft behoord is tijdens de verkenning niet duidelijk geworden. De zijmuren zijn grotendeels inpandige gemene muren. Het deel van de linker zijmuur dat vrij staat, bevat op de begane grond en de verdieping drie vensteropeningen en is eveneens voorzien van een witte afwerklaag. In de gevel is een wapen uit de bisschoppelijke periode behouden gebleven. Dit wapen is mogelijk herplaatst.

Afbeelding: Overzicht van de achtergevels van de gebouwen J, K en L.

Afbeelding: Gebouw J, K en L met ruimtenummers.

De interieurindeling op de begane grond is nog deels middeleeuws. De brandmuur die het vijftiende-eeuwse voorhuis (ruimte 1) van het achterhuis scheidt is tot op het moment van schrijven bewaard gebleven, ook op de verdieping. De ruimten op de begane grond zijn alle voorzien van moderne afwerkingen. Het voormalige voorhuis

heeft zeil op de houten vloer, de ruimten daarachter hebben zwarte natuurstenen vloertegels die net als de trap in 1964 zijn aangebracht. De muren zijn afgewerkt en er zijn verlaagde houten plafonds aanwezig. Onder het verlaagde plafond van ruimte 1 gaat een stucplafond schuil dat op basis van de profilering vermoedelijk een geringe ouderdom heeft. Op de verdieping is het voorhuis voorzien van een inrichting als natuurkundelokaal (ruimte 9, 1922). De houten vloeren zijn belegd met zeil. De ruimte is driezijdig voorzien van authentieke kastenwanden (met paneeldeuren) uit de lyceumperiode. Achter deze kastenwanden gaat oud muurwerk met daarop een pleisterafwerking schuil. Het portaalje in de hoek is een latere toevoeging. De vermoedelijk achttiende-eeuwse lambrisering tegen de voorgevel is afgewerkt met een paneelafwerking met in de hoeken van de profilering kleine rozetten. De lambrisering is ter hoogte van de vensterbanken voorzien van een doorgaande tandlijst.

De ruimte achter de voormalige brandmuur (ruimte 8) heeft een interieurafwerking uit 1964; zwarte hardstenen vloertegels, een witbepleisterde wandafwerking en een verlaagd plafond van houten regelwerk.

Afbeelding: De centrale hal gezien in de richting van de achtergevel van het gebouw J.

Afbeelding: De hal op de verdieping gezien richting het noorden.

Afbeelding: Het voormalige natuurkundelokaal op de verdieping van het gebouw J.

De begane-grondvloer in ruimte 1 is een relatief jonge houten vloer (1922?) op een enkelvoudige balklaag met daaronder een kruipruimte. De vertrekken hierachter hebben een betonvloer.

De constructie van de verdiepings- en de zoldervloer in het voormalige voorhuis (ruimte 9) is aan het oog onttrokken. Op basis van een bouwtekening van de bestaande toestand in 1964 (een balklaag met balken van 16,5 bij 22,5 cm in doorsnede) wordt een in de zijmuren ingelegde enkelvoudige balklaag vermoed. Op basis van bouwtekeningen is vast te stellen dat de verdiepingsvloer achter dit vertrek bestaat uit een in 1964 aangebrachte betonconstructie waarover de natuurstenen tegels zijn gelegd. De zoldervloer heeft mogelijk nog één moerbalk onder het voorste spant, wellicht is in dat geval nog één van de vijftiende-eeuwse balkvakken intact. In 1964 is onder het tweede kapspant (dat in dat jaar is vernieuwd) een betonbalk gestort. Voor de kapconstructie wordt verwezen naar paragraaf 3.13.

- Waardering

Structuurbepalende elementen die teruggaan op de middeleeuwse situatie, zoals de zijmuren, de brandmuur en de achtergevel hebben hoge monumentale waarde op (bouw)historische gronden. De inrichting van het voormalige natuurkundelokaal is een bijzondere en duidelijk herkenbare verwijzing naar de periode dat het complex dienst deed als Rooms-katholiek lyceum en heeft derhalve hoge monumentale waarde. Interieurindelingen en interieurelementen die in de jaren zestig tot stand zijn gekomen zijn indifferent van waarde vanwege de nog steeds veelvoorkomende en weinig beduidende vormgeving en/of constructie.

Laat negentiende-eeuwse en twintigste-eeuwse enkelvoudige balklagen hebben indifferente waarde. Samengestelde balklagen, of restanten daarvan, indien aanwezig, hebben een hoge monumentale waarde op basis van (bouw)historische gronden en vanwege de structurele samenhang met de historische structuur van het complex.

3.11 Gebouw K

- Algemeen

Het gebouw K heeft haar oorsprong als poort ten behoeve van de ontsluiting van het middeleeuwse 'Huis van Jacob Colen' dat ergens diep op het toenmalige perceel of ergens op het achterterrein zou hebben gestaan. Na verloop van tijd is deze doorgang tussen de oudere panden ter linkerzijde en rechterzijde overdekt door het aanbrengen van twee verdiepingvloeren, een kap en een voor- en een achtergevel. Tot welk pand deze verdiepingen hebben behoord – wegens het ontbreken van een eigen trap mogelijk tot een van de naastgelegen woningen – is niet zeker. Het gebouw K is het minst diepe bouwdeel in de rij aan de Hinthamerstraat.

- Beschrijving

Voor een beschrijving van de voorgevel zie paragraaf 3.8. De historische functie van poortgebouw komt in de huidige situatie nog tot uiting doordat zich in het gebouw de entree tot het complex (in de voorgevel) en de entree tot het binnenterrein (in de achtergevel) bevinden. De zijmuren van het gebouw zijn oudere zijgevels horende bij de naastgelegen gebouwen J en L. De achtergevel is een in schoon metselwerk uitgevoerde lijstgevel die overeenkomsten vertoont met de achtergevel van het gebouw L en mogelijk in dezelfde tijd is gerealiseerd, vermoedelijk 1764. De gevelindeling op de begane grond, een grote doorgang onder een rondboog met aan weerszijden een rondboogvenster is op basis van foto's voor 1924 tot stand gekomen. De sluitsteen in de segmentboog dateert de boog in 1764. Op de verdieping heeft de gevel twee vensteropeningen met een rollaag aan zowel de boven- als de onderzijde. De openingen hebben tevens een hardstenen onderdorpel. De vensters hebben zware kozijnen met een zesruits onderraam en een tweeruits bovenlicht, beide voorzien van een zware, geprofileerde middenstijl.

De begane grond van het bouwdeel K is een grote ongedeelde hal (ruimte 3) met moderne interieurafwerking waaronder zwarte hardstenen vloertegels, met pleister afgewerkte wanden en een verlaagd plafond. De puien zijn alle modern. Op de verdieping bevinden zich twee ruimten. Het vertrek achter de voorgevel (ruimte 12) is in 1922 bij het naastgelegen vertrek van gebouw L getrokken (waarbij een muur deels is gesloopt) om dienst te doen als natuurkundelokaal. Dit lokaal heeft houten vloeren met daarop zeil, de wanden hebben een moderne afwerking net als het plafond. In de ruimte staan twee authentieke kastenwanden. De hierachter gelegen ruimte 10 is in 1964 voorzien van een nieuwe zoldertrap. De houten vloeren hebben vloerbedekking, de wanden en de zolders hebben een moderne afwerking.

Afbeelding: Het voormalige natuurkundelokaal, gezien vanuit het gebouw L.

De begane grond heeft sinds 1964 een terrazzovloer, zoals op bouwtekeningen uit dat jaar is te zien. Op een tekening van de bestaande toestand uit datzelfde jaar is te zien dat de vloerconstructies van de eerste verdieping en de zoldervloer bestaan uit een enkelvoudige balklaag van balken van 16,5 bij 22,5 cm, opgelegd in de zijmuren. Onder de balken is een stucplafond aanwezig. In het pand zijn naar grote waarschijnlijkheid geen historische balklagen meer aanwezig. Voor de kapconstructie wordt verwezen naar paragraaf 3.13.

- *Waardering*

Structuurbepalende elementen die teruggaan op de middeleeuwse situatie, zoals de zijmuren horende bij de buurpanden, hebben op (bouw)historische gronden hoge monumentale waarde. De achtergevel heeft vanwege het achttiende-eeuwse karakter en de structuurbepalende kwaliteit, hoge monumentale waarde. Interieurindelingen en interieurelementen die in de jaren zestig tot stand zijn gekomen zijn indifferent van waarde vanwege de nog steeds veelvoorkomende en weinig beduidende vormgeving en/of constructie.

Laat negentiende-eeuwse en twintigste-eeuwse enkelvoudige balklagen hebben indifferente waarde.

3.12 Gebouw L

- *Algemeen*

Het meest linkse bouwdeel L is van oorsprong een middeleeuws diephuis met een traditionele Bossche indeling waarbij het voor- en het achterhuis (dat voorzien was van een half verzonken kelder) van elkaar werden gescheiden door een brandmuur. Deze historische structuur is in de huidige situatie eenvoudig in de plattegrond te herkennen. Het gebouw heeft een begane grond, een verdieping en een zolder. Onder het achterhuis is een kelder met een tongewelf voorzien van steekgewelven aan weerszijden bewaard gebleven. De kelder is toegankelijk vanuit het voormalige binnenterrein (gebouw E).

Afbeelding: De kelder onder het achterhuis, gezien in de richting van de Hinthamerstraat.

- Beschrijving

Voor een beschrijving van de voorgevel zie paragraaf 3.8. De achtergevel, een lijstgevel die grote samenhang vertoont met de iets teruggelegen achtergevel van het bouwdeel K, heeft op de begane grond twee vensters en een deur (die schuil gaat achter het bouwdeel G) en op de verdieping een vensteropening. In de achttiende-eeuwse situatie (de gevel werd gelijktijdig met de voorgevel gebouwd in 1764) bevond zich rechts van dit venster een tweede, dat echter in de twintigste eeuw (na 1922), met de gedeeltelijke verhoging van het bouwdeel G is dichtgezet.

Het voormalige voorhuis van gebouw L heeft sinds 1922 op de begane grond drie vertrekken en een hal (ruimte 4). Beide vertrekken achter de voorgevel zijn voorzien van vloerbedekking en twintigste-eeuwse deuren. Vertrek 6 heeft een lage lambrisering die van voor 1922 dateert. Tegen de linkerzijmuur bevindt zich een nis uit de vroege negentiende eeuw, de tijd dat het complex als bisschoppelijk paleis dienst deed.

Het belangrijkste vertrek (ruimte 7) bevindt zich in het voormalig achterhuis. Het interieur in deze ruimte stamt grotendeels uit de tweede periode van het bisschoppelijk paleis, zoals het bisschopswapen boven de deur bevestigt. De ruimte heeft een nagenoeg volledige stucwerk wandafwerking, uitgevoerd in de Griekse vormentaal. De lambrisering met panelen voorzien van ruitmotieven, tussen pilasters en met een doorgaande afsluitende kroonlijst, sluit naadloos aan op de gecanneleerde pilasters tegen de wanden. De velden tussen deze pilasters hebben een rondboogmotief met van florale ornamenten voorziene zwikken. Opvallend is dat het plafond niet goed aansluit op de kapitelen van de pilasters. Het plafond hoort niet bij de wandafwerking maar is in de twintigste eeuw vernieuwd.

Afbeelding: De kachelnis tegen de linker zijmuur in het vertrek achter de voorgevel.

Afbeelding: Wandafwerking van het vertrek in het achterhuis.

Op de verdieping bevinden zich twee vertrekken. Het vertrek achter de voorgevel vormt samen met een vertrek in bouwdeel K het voormalige natuurkundelokaal. Dit lokaal heeft houten vloeren met daarop zeil, de wanden hebben een moderne afwerking net als het plafond. In de ruimte staan twee authentieke kastenwanden (zie bouwdeel K). Hierachter ligt de voormalige kapel van de bisschop, ruimte 13. Enkel twee houten panelen die twee hoeken van het vertrek afronden zijn nog zichtbare restanten van het interieur van de voormalige kapel. De wanden, vloeren en de plafonds hebben alle moderne afwerkingen. Hierdoor is het niet mogelijk concrete uitspraken te doen over de vloerconstructies. Op basis van het vervangen plafond ruimte 7 is het waarschijnlijk dat de eerste verdiepingvloer een twintigste-eeuwse balklaag heeft.

Voor de kapconstructie wordt verwezen naar paragraaf 3.13.

- Waardering

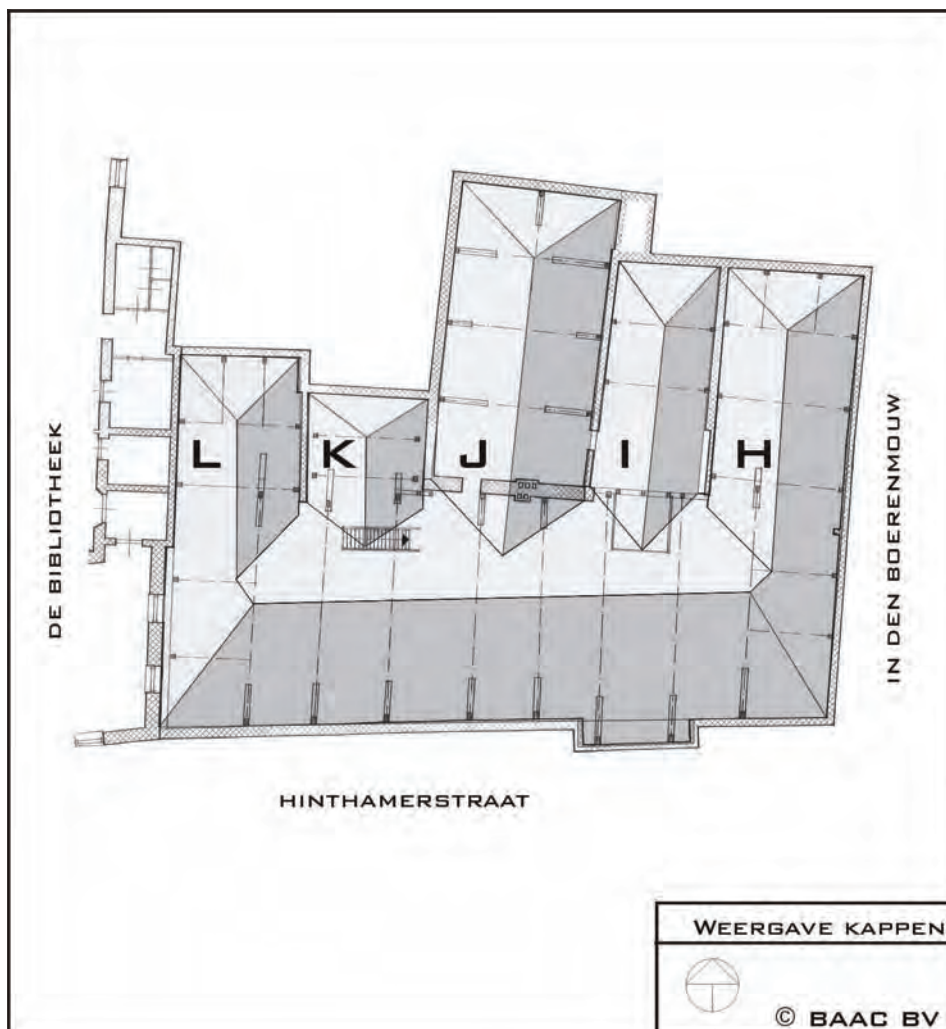
Structuurbepalende elementen die teruggaan op de middeleeuwse situatie, zoals de zijmuren, hebben op (bouw)historische gronden hoge monumentale waarde. Interieurindelingen en interieurelementen die stammen uit de periode dat het gebouw in dienst was als bisschoppelijk paleis (XVIIIa), hebben hoge monumentale waarde op historische en kunsthistorische gronden. Interieurafwerkingen en –indelingen die in de jaren zestig tot stand zijn gekomen zijn indifferent van waarde vanwege de nog steeds veelvoorkomende en weinig beduidende vormgeving.

Laat negentiende-eeuwse en twintigste-eeuwse enkelvoudige balklagen hebben indifferente waarde.

3.13 De zolders boven de bebouwing aan de Hinthamerstraat.

- Beschrijving

Tijdens de verbouwing in 1764 is naast het vernieuwen van de voor- en (delen van) de achtergevel een nieuwe kap aan de straatzijde geplaatst. Hiervoor zijn de individuele kappen waarvan de nok haaks op de Hinthamerstraat hebben gelegen, grotendeels gesloopt. Door deze ingreep maakte de middeleeuwse structuur in het exterieur plaats voor een moderne achttiende-eeuwse. Doordat de middeleeuwse gebouwen - die achter de nieuwe gevel grotendeels intact bleven - een ongelijke diepte hadden, bleven de achterste delen van een aantal van deze middeleeuwse kapstructuren behouden, ondanks dat de kappen in 1764 werden vernieuwd. De gevelbrede langskap aan de straat heeft een constructie bestaande uit acht gestapelde spanten. De gemerkte jukken hebben recht spantbenen die gepend zijn in de dekbalk, gezekerd met toognagels. De korbels zijn op eenzelfde manier met de dekbalk in verbinding gebracht, ter plaatse van het spantbeen is het korbeel gespijkerd. Het tweede juk is op gelijke wijze geconstrueerd. De gordingen van de kap zijn met windverbanden geschoord aan de spanten. De kapconstructie is als het ware om de hoek doorgezet in de lengterichting van het bouwdeel L.

Afbeelding: Het kapplan, de huidige situatie.

Afbeelding: De kap (1764) van het complex aan de Hinthamerstraat ter plaatse van het gebouw L.

Het zadeldak van gebouw H heeft dekbalkjukkens met daarop A-spanten. De onderdelen van de spanten die in de dekbalken zijn gepend, (spantbenen en korbels) zijn met tognagels gezeerd. De korbels zijn aan de rechte spantbenen gespijkerd en de trekbalke van de A-spanten zijn halfhouts met de spantbenen in verbinding gebracht, en aldaar gespijkerd. De kap van het gebouw I is op eenzelfde wijze geconstrueerd, de toepassing van vurenhout wijst er echter op dat deze kap – vermoedelijk in 1964 – op een traditionele wijze is vervaardigd, ter vervanging van een gelijksoortige achttiende-eeuwse voorganger.

Afbeelding: De kap van het bouwdeel H gezien richting het noorden.

Afbeelding: De kap van het bouwdeel I gezien richting het noorden.

Het zadeldak van het gebouw J heeft drie gelijkvormige kapsantten. De dekbalkspanten met rechte spantbenen en opvallend lange korbels wijken echter af qua materiaal/datering. Het voorste spant is van eikenhout, het middelste is in 1964 aangebracht en het achterste is geconstrueerd uit hergebruikt grenenhout. Op de dekbalken zijn negentiende-eeuwse grenenhouten A-spanten geplaatst. De halfhouts verbindingen van de grenenhouten onderdelen van de A-spanten zijn gespijkerd. De kap heeft nog een aantal oude grenenhouten sporen, een deel is (vermoedelijk in 1964) vernieuwd.

De enige met toognagels gezekerde verbinding van de beide grenenhouten dekbalkspanten van de kap van het gebouw K is daar waar de korbels in de dekbalk gepend zijn. De overige verbindingen zijn gespijkerd. Op basis van deze constructiewijze, in combinatie met de geschilderde initialen en het jaartal 1857, wordt de kap in dat jaar gedateerd. De kap is – vermoedelijk aan het einde van de negentiende eeuw – een keer vermaakt door de dakhelling aan te passen. Hiertoe is een balk boven de dekbalk gepositioneerd, waarover de gordingen zijn herplaatst.

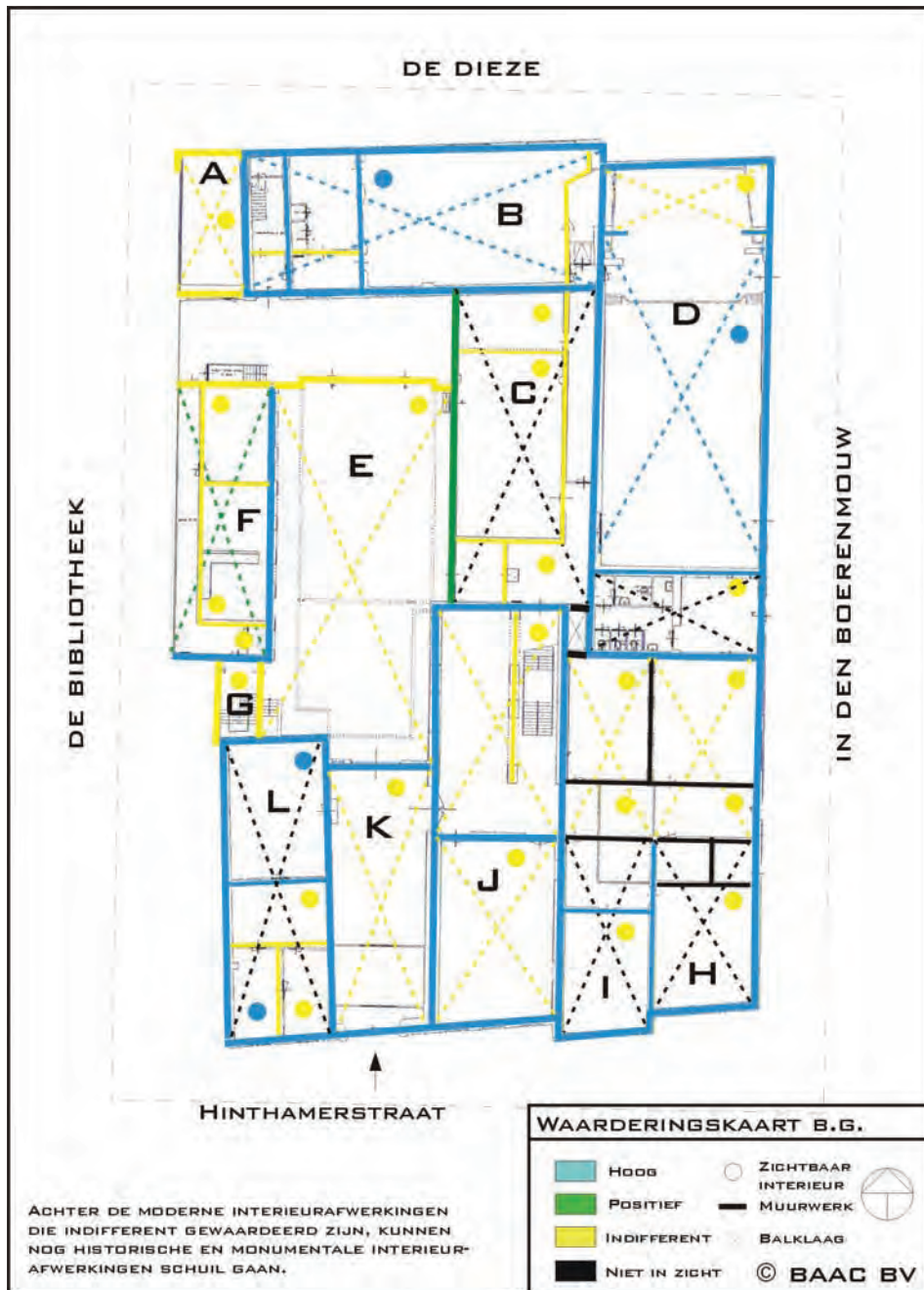

Afbeelding: De kap van het gebouw K.

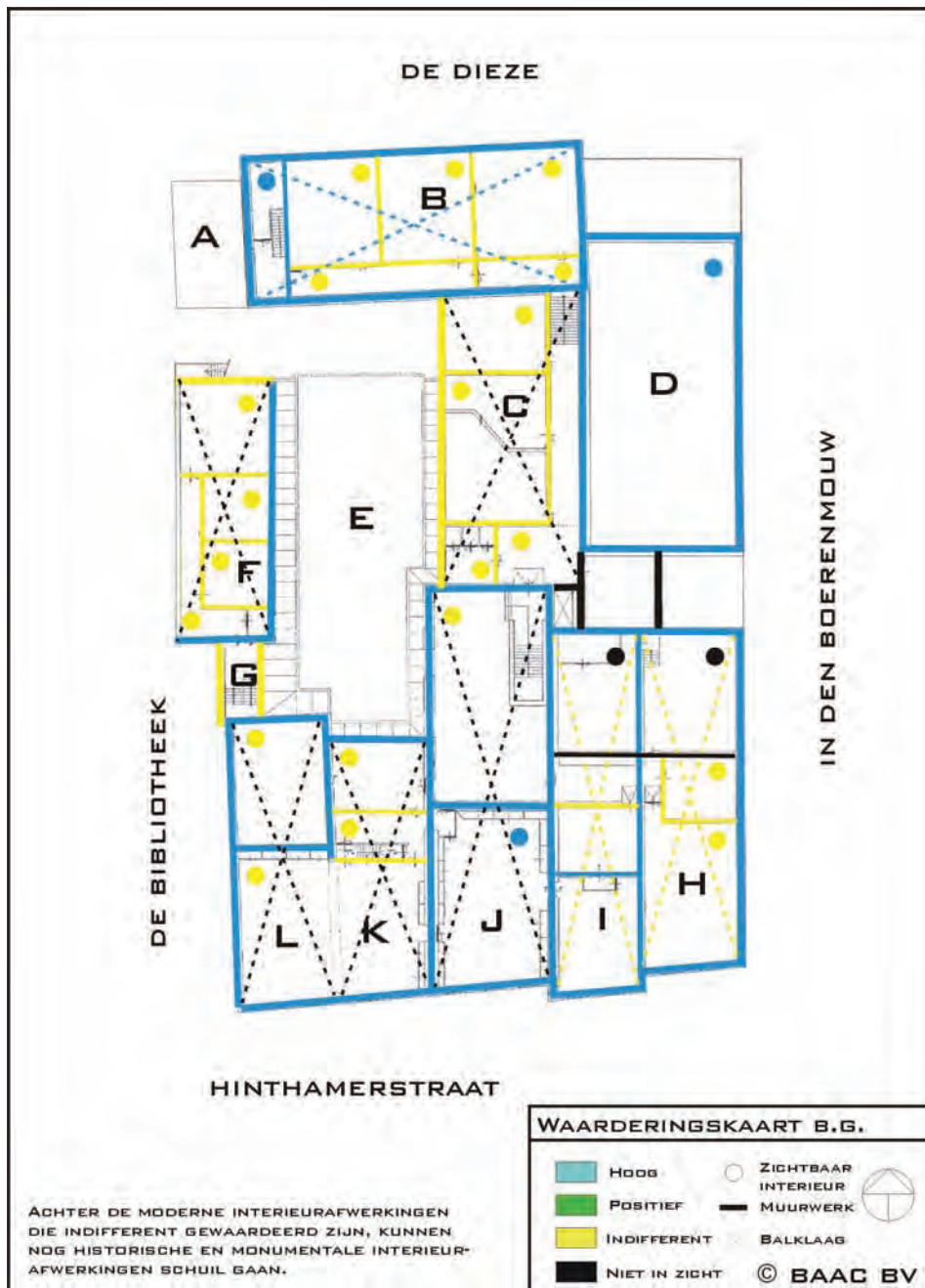
- *Waardering*

Kappen met een achttiende- en negentiende-eeuwse oorsprong hebben hoge monumentale waarde vanwege de uiting van de historische ontwikkeling van de bebouwingsstructuur die zowel verwijst naar de Middeleeuwse- als de achttiende-eeuwse situatie.

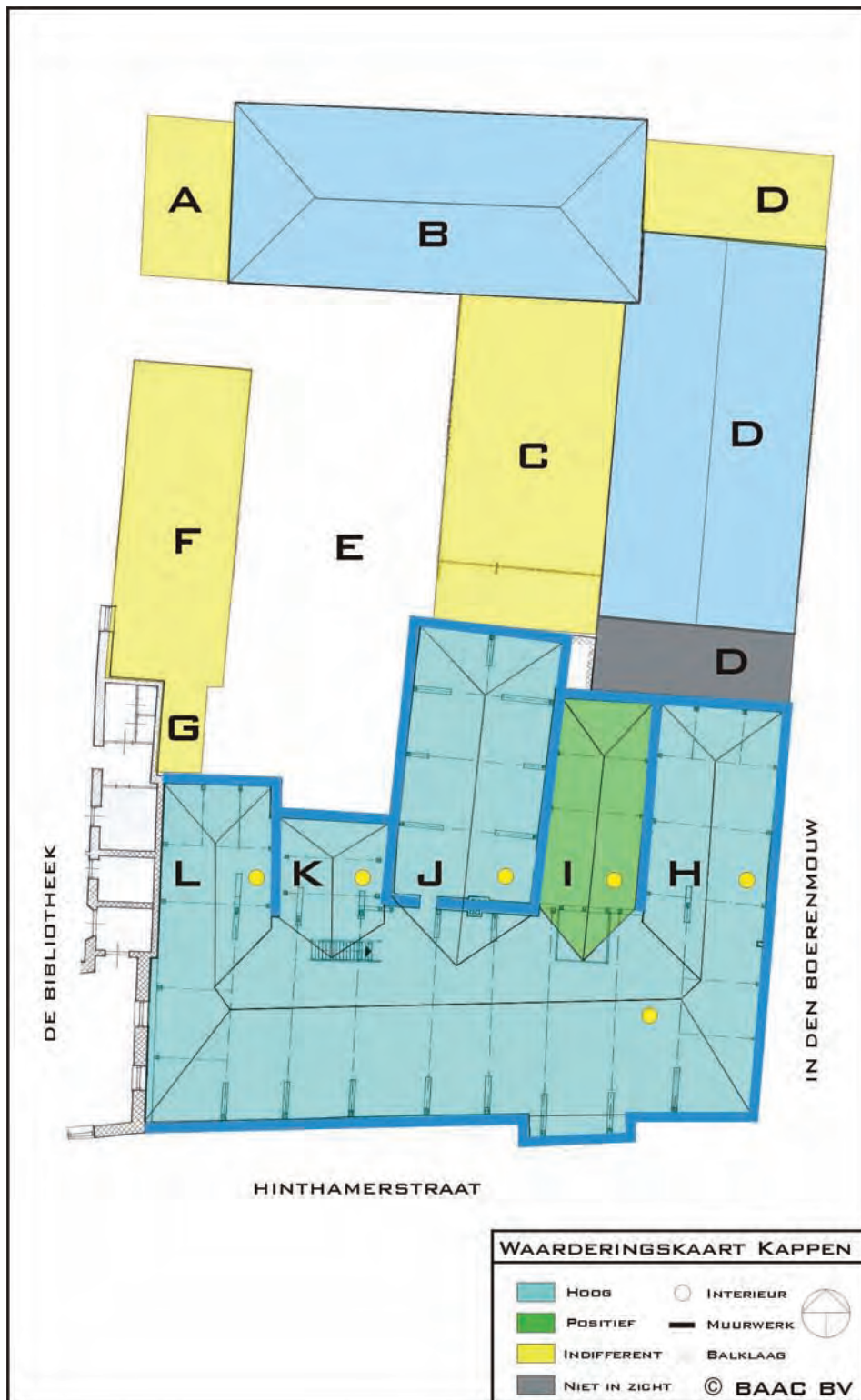
Waarderingskaarten

De waardering van de begane grond en de verdiepingsvloer.

De waardering van de eerste verdieping en de zoldervloer.

De waardering van de zolder en de kappen.

Conclusie en aanbevelingen

Het complex Hinthamerstraat 74 is een opvallend voorbeeld van een op het oog achttiende-eeuws gebouw waarin nog middeleeuwse structuren zijn te vinden. Deze structuren laten zich vooral aflezen in de voormalige gemene muren tussen de vijftiende-eeuwse woonhuizen en de vorm van de achttiende-eeuwse kap. Het complex heeft vanaf de zestiende eeuw verschillende functies gehad met een belang voor de Bossche samenleving. Het staat dan ook buiten kijf dat het complex hoge cultuurhistorische waarde geniet. Het is van groot belang dat elementen die herinneren aan de rijke geschiedenis van het complex, de achttiende-eeuwse kappen, de middeleeuwse structuurbepalende muren, de Lodewijk XV gevels, de middeleeuwse kelder en de historische interieurafwerkingen, bij toekomstige verbouwingen voor het nageslacht behouden blijven.

Dit rapport heeft veel van deze zaken in kaart gebracht. Toch bleek het niet mogelijk om uitspraken te doen over verborgen zaken zoals enkele balklagen en mogelijk enkele later afgewerkte plafonds. Het verdient dan ook aanbeveling om tijdens het eventuele uitpellen van het complex de gedurende de verkenning niet zichtbare onderdelen van het complex (ontoegankelijke ruimten, niet zichtbare vloerconstructies en achter moderne afwerkingen schuil gaande plafonds) waar nodig in het zicht te brengen en te waarderen op basis van de in hoofdstuk twee gestelde criteria.

Bijlage: Overzicht van verbouwingen

Van de volgende verbouwingen werden in de archieven en de dossiers tekeningen aangetroffen. Wijzigingen die uit de bouwtekeningen of in het veld werden vastgesteld zijn hieronder genoemd. De omschrijvingen in dit overzicht zijn echter niet compleet.

1764: De vier, ten opzichte van elkaar licht knikkende voorgevels van de voormalige woningen aan de Hinthamerstraat worden gesloopt ten behoeve van een nieuwe voorgevel. Op een tekening van de bestaande toestand is te zien dat hier nog kruisvensters aanwezig waren. De meeste interne verbouwingen vinden plaats in de bouwdelen H en I. Met de vernieuwing van de gevel wordt ook de poortomlijsting vernieuwd.

1922: Het oude bouwdeel A wordt gesloopt ten behoeve van de bouw van een voetbrug over de Dieze. Het bouwdeel C wordt verhoogd met een verdieping. Het bouwdeel D krijgt een podium, in een bestaand bouwdeel onder een klein zadeldak. Het bouwdeel F, de toenmalige gevangenis, wordt ingekort. De tralies voor de vensters worden verwijderd waarna de dagkanten worden hersteld. Twee vensters in de achtergevel van het bouwdeel J worden dichtgezet. In de gemene muur tussen de bouwdelen K en L worden doorgangen onder een boog aangebracht. Het voormalig voorhuis van het bouwdeel L krijgt haar huidige interieurindeling.

De kelder onder het voormalig achterhuis van het bouwdeel I wordt ontdaan van haar tongewelf, waarna op de begane grond een betonnen vloer wordt gestort en de kelder als verwarmingskelder wordt ingericht.

1932: Het bouwdeel D, de toenmalige aula, wordt voorzien van een deur in de gevel aan In den Boerenmouw.

1949: Het bouwdeel B aan de Dieze wordt verbouwd. In de gevels worden vensters vermaakt en toegevoegd. Op de verdieping komt een gang met aan de Diezeczijde drie lokalen tot stand. De lambrisering wordt overgenomen van de begane grond. Bestaande balklagen zijn enkelvoudig getekend. De achtergevel van het bouwdeel K wordt op de begane grond vernieuwd.

1964: Een belangrijke bouwcampagne waarbij vloeren werden vernieuwd, doorbraken in binnenmuurwerk werden gerealiseerd, herstellingen werden uitgevoerd en een aantal ruimten werd voorzien van een nieuw interieur.

1969: De deuropeningen aan In den Boerenmouw worden dichtgezet.

1972: De filmcabine wordt gebouwd ten behoeve van de tijdelijke casinofunctie.

1982: De kleine filmzaal wordt verbouwd.

1984: Er worden een raam en een vluchtdeur in de kleine filmzaal aangebracht.

1987: De huidige zolderindeling, met haar kantoorruimten, komt tot stand.

1988: Het binnenterrein wordt bebouwd.